

In dit nummer o.a.

Kroniek

Broeder weg?
Een onbegrijpelijke benoeming

Thema

Leefruimte. Gods beschikking en onze bewegingsvrijheid

Rondblik

Heilig vuur in Amsterdam

Gemeentebreed

Gestuurde liefde. Nadenken over ambtsdragers en gemeenteleden

Korte boekbespreking

Genade ervaren

Boek van de maand

Op weg naar het laatste oordeel

Persrevue

Leren van Calvijns omgang met de Bijbel
Prof. Maris in Canada
De kinderdoop, geen geïsoleerd onderdeel van de leer
Vriendschappen van je kinderen

Nakomelingen van Jakob, kom mee, laten wij leven in het licht van de HEER.

(Jesaja 2:5, NBV)

Geloven...? O nee, mij niet gezien! Als je gelooft, heb je toch zeker helemaal geen lol meer in je leven? Moet je maar eens kijken naar die christenen! Dit mogen ze niet, dát is verboden, dáár moeten ze afblijven...! Tenminste, als ze dat geloof serieus nemen.

Je hebt er namelijk ook een heleboel die het allemaal niet zo nauw nemen.

Geloven onaantrekkelijk?

U zult ze best ook wel eens tegenkomen, van die mensen die er zo tegen aankijken. Ja, en schiet dan wel eens de gedachte door u heen: hebben ze eigenlijk niet gelijk? Gelijk in die zin, dat we er als gereformeerden vaak veel te zwaar

Nader Bekeken

Leven in het licht van de Heer

aan tillen? Dat is trouwens helemaal niet vreemd, als we zo wel eens denken. We zijn tenslotte allemaal zwakke mensen. Dus zijn we makkelijk vatbaar voor de invloed van zulke verhalen. Ook al is dat gelukkig in de meeste gevallen maar van korte duur.

Iets wat goed kan helpen tegen die idee, dat geloven je toch maar in een benauwend keurslijf dringt, is: bedenken

dat alleen hij die gelooft een mens met toekomst is. Ik verzin dat niet zelf, dat dit goed kan helpen. Nee, we kunnen dat leren van de profeet Jesaja.

Uit het visioen dat hij zag over Juda en Jeruzalem. En waar hij over schrijft in het tweede hoofdstuk van zijn boek.

De situatie

Jesaja zag dit visioen in een situatie die er verre van rooskleurig uitzag. Ze zijn daar in Juda en Jeruzalem nogal geen klein beetje afgedwaald van de

Schriftlicht

M. Heemskerk

Nader Bekeken *colofon*

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 keer per jaar. De Stichting geeft tevens een serie Cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks Bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Dr. ir. H.B. Driessen, voorzitter
Ds. H. Pathuis, secretaris
W.A. Dreschler, penningmeester

Redactie Nader Bekeken

Dr. H.J.C.C.J. Wilschut, eindredactie
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. A.N. Hendriks
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm
M.J.A. Zwikstra-de Weger

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel.: 050-5344508
E-mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Brouwershaven
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. J.J. Burger, Axel
Prof. drs. D. Deddens, Assen
Dr. ir. H.B. Driessen, Apeldoorn
Ds. H. Drost, Rivne, Oekraïne
Ds. K. Folkersma, Spakenburg
Ds. G.E. Geerds, Ommen
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerck, Nijkerk
Drs. P.A. Heij, Soest
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. J. Kamphuis, Ommen
Ds. J.H. Kuiper, Assen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Prof. dr. F. van der Pol, Hattem
Ds. R.Th. Pos, Rijnsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Ds. J. Wesseling, Putten
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn, 's-Hertogenbosch

Vormgeving, fotografie: Studio Bert Gort BNO, Leek

Internet: www.woordenwereld.nl

Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar.

Druk en administratie: Scholma Druk bv, Postbus 7, 9780 AA Bedum, tel. 050-301 36 36

Cd: Nader Bekeken is ook op cd verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565499

Abonnementen: Postbus 7, 9780 AA Bedum, Telefoon 050-301 36 36. E-mail: woordenwereld@scholma.nl

Abonnementstypen:	eigen	
	overschrijving	machtiging
Nader Bekeken	33,50	32,50
Nader Bekeken, tevens abonnee op de cahiers	30,00	26,75
Nader Bekeken, studenten	15,50	14,50
Cahiers bij abonnement, per titel	8,00	7,75
Cahiers, extra nabestelling door abonnees	8,00 + porto	
Cahiers, losse verkoop	10,50	9,75

Bankrekening 39.50.36.046 Hardinxveld-Giessendam.
Het abonnement loopt per kalenderjaar; opzeggen schriftelijk of via e-mail voor 1 december.
ISSN 1380 - 3034

wegen die de HEER wijst. Er komt van leven uit het geloof maar bar weinig terecht. Het heeft immers met leven uit het geloof totaal niets te maken als je je afgeeft met waarzeggerij. Als je leeft voor de heb, en dus een keiharde materialist bent geworden. En als de afgodendienst welig tiert. Want zo staat het er op dit moment bij met het volk van de HEER.

Jesaja laat dan ook verderop in hoofdstuk 2 heel duidelijk zien dat het volk van de HEER als het zo leeft, geen toekomst heeft. En dat is ook te begrijpen. Er is immers voor dat volk maar één weg naar echte toekomst. En dat is de weg van vers 5. Vandaar dat de profeet zijn volk op het hart bindt om toch vooral die weg te gaan.

Die toekomst is immers zeker. Die breekt gegarandeerd op een bepaald moment aan. Op Gods tijd zal ze werkelijkheid worden.

De toekomst

Die toekomst ziet er ook prachtig uit! Nee, niet voor de mensen die een goddeloos leven leiden. Want die zullen dan niet weten waar ze moeten blijven. En daarom moeten ze nu, nu ze daar de tijd nog voor krijgen, maar eens heel goed naar die toekomst kijken. Naar die toekomst, zoals de HEER die in een visioen aan Jesaja laat zien. En zoals Hij die dus op deze manier aan zijn volk belooft.

In die toekomst krijgt Jeruzalem een centrale plaats, een centrale functie. En aan die plaats en die functie zal ook niet meer te wrikken zijn. Niemand zal nog krachten kunnen ontwikkelen die de tempel bij wijze van spreken van z'n plaats weten te krijgen. Nee, die tempel zal het centrale punt van heel de wereld zijn. En alle volken zullen daar bij elkaar komen. Waarom? Wel, om daar de HEER te ontmoeten en zich door Hem te laten onderwijzen. Ja, en wat zal dan de reactie op dat onderwijs zijn van de kant van al die volken? Zullen ze zeggen: ach, dat klinkt nu allemaal wel mooi wat de HEER ons leert, maar we zien dit toch echt niet zitten, en we kunnen en willen er dus niets mee? Nee, integendeel. Ze zullen de wegen die de HEER wijst, ook echt gaan bewandelen.

Ze zullen zich ook aan het oordeel van de HEER onderwerpen in conflict-situaties. En ze zullen hun toevlucht niet meer zoeken bij het oorlogsgeweld om conflicten op te lossen.

Het is duidelijk, wat Jesaja hier te zien krijgt en wat hij in oudtestamentische taal beschrijft: een toekomst van volmaakte gehoorzaamheid van alle mensen en van volmaakte vrede tussen alle mensen, waar ook tot in eeuwigheid geen eind meer aan zal komen. Het beeld van het komende volmaakte vrede-rijk van God en mensen, dat niemand ooit nog stuk zal kunnen krijgen. Het vrede-rijk dat ook wij nog altijd mogen verwachten. En dat ook zeker komen zal omdat het door de Heer Jezus Christus is verdiend. Zijn verzoenend werk immers zou het enig-mogelijke fundament zijn van dat rijk. En sinds Golgota ligt dat fundament er, en geen mens en geen duivel breekt het nog stuk. Zodat dit rijk van de volmaakte vrede gegarandeerd onze toekomst is. Een toekomst die ons niet kan ontgaan, als we maar al ons vertrouwen stellen op Jezus Christus die haar verdiende.

Het rijk van de eeuwige vrede komt er. Dat is volkomen zeker. Die zekerheid betekent troost en bemoediging voor de kinderen van God, die leven in een gebroken wereld. Dat is: een wereld vol conflicten en daardoor vol bloed en tranen. Ooit zal daaraan gegarandeerd een einde komen. Op de dag van Christus' komst, zoals we als nieuwtestamentische gelovigen met absolute zekerheid mogen weten. De dag waarom we mogen en moeten bidden. En waarnaar we mogen en moeten uitzien.

Het vrede-rijk voor Juda?

Het vrede-rijk komt gegarandeerd. Maar hoe zit het met dat Juda uit Jesaja's tijd? Zal dat daar wel een plaats in krijgen? Het is immers maar een goddeloze toestand in Jeruzalem. Natuurlijk zijn er best uitzonderingen. Er zijn heus nog wel mensen die de dienst van de HEER serieus nemen. Maar bij de overgrote meerderheid is daar geen sprake van. Er zal dus wel wat moeten gebeuren, willen ze erbij mogen zijn als het volmaakte vrede-rijk komt. Ze zullen dan toch echt dezelfde geloofsgehoorzaamheid moeten gaan tonen als alle kinderen van God in alle eeuwen. Dat bindt Jesaja zijn volk dan ook heel duidelijk op het hart. Kort maar krachtig zegt hij: Nakomelingen van Jakob, kom mee, laten wij leven in het licht van de HEER.

Een paar dingen vallen op in deze oproep. In de eerste plaats de aanspraak: nakomelingen van Jakob. Met deze woorden brengt de profeet zijn volk terug bij zijn roots, zijn wortels. En dat doet hij natuurlijk niet zonder reden. Nakomelingen van Jakob, of, in de vertaling 1951: huis van Jakob. Als je zo genoemd wordt, hoor je ergens bij. Namelijk bij de familie – vandaag uitgegroeid tot een heel volk – waarmee de HEER een verbond heeft gemaakt. En die Hij zo aan Zich verbonden heeft. En niet in de laatste plaats omdat Hij ze mee wil nemen naar zijn toekomst. Ze een plaats wil geven in zijn vrede-rijk. Wat een voorrecht!

Deze aanspraak is dus duidelijk bedoeld als een appel: mensen, bedenk heel goed wie jullie eigenlijk zijn. Bedenk wat een bevoorrechte positie jullie hebben gekregen. Jullie zijn door de HEER speciaal uitgekozen om bewoners van zijn vrede-rijk te zijn.

O ja, uiteindelijk zullen alle volken daarin bij elkaar komen. Maar al die andere volken weten vandaag nog van niets. Die maakt de HEER daar nu nog niet voor klaar.

Maar jullie, nakomelingen van Jakob, jullie weten van je toekomst. En jullie mogen vandaag al geloven dat je die hebt. Want jullie horen bij dat volk – bij die megafamilie, zeg maar! – door de HEER speciaal uitgekozen en geroepen om nu al met Hem verbonden te zijn als zijn eigendomsvolk.

Ja, en als we dan even verder kijken, dan heeft me die megafamilie van Jakob sinds Pinksteren toch een uitbreiding ondergaan!

Toen begon de HEER immers ook op grote schaal mensen uit andere volken eraan toe te voegen. Ook wij mogen er nu bij horen, in de weg van het geloof in Christus als onze volkomen Verlosser.

De HEER heeft het ons al aan het begin van ons leven beloofd, toen we gedoopt zijn.

Dit trouwens wel onder deze voorwaarde: dat we niet leven als een heiden. Dat betekent vandaag: volledig aangepast aan de stijl van deze wereld. Een wereld die nota bene nog steeds als twee druppels water lijkt op die uit de dagen van Jesaja. De toekomst in handen van God? Welnee! De sterren zullen het je vertellen of de wetenschap met z'n prognoses. Nou, dat lijkt toch verdacht veel op vertrouwen op waarzeggerij? Verder: wil je gelukkig zijn? Zorg dan vooral dat je in materieel opzicht geen krimp

hebt. En wees ook je eigen god. Maak jezelf tot het middelpunt van het heelal. Bedenk te allen tijde dat het om jou gaat, die paar jaar dat je leeft. Dus laat je niet in een hoek drijven en doe wat je zelf wilt.

Als dit de uitgangspunten zijn die ons leven beheersen, dan kunnen we er niet bij horen. Dan maken we ons los van wat de HEER ons belooft en wil geven. Dan versmaden we zijn liefde.

Laten we dat toch niet doen! Laten we luisteren naar wat Jesaja hier zegt. Naar zijn oproep.

Jesaja's oproep

Die oproep luidt: Kom mee! Dat is een oproep om op weg te gaan, samen met de profeet. Jesaja kan die oproep doen vanuit de zekerheid dat hij op de goede weg is. Dat kan gewoon niet anders. Het is immers de weg van het leven in het licht van de HEER. En daarom de enige goede weg. De enige weg waarop nakomelingen van Jakob thuishoren, willen ze zich echte nakomelingen van Jakob betonen. Willen ze echt bij zijn nageslacht horen met alle voorrechten die dat met zich meebrengt. Voorrechten die onder andere gepreikt worden door de offers die de HEER van zijn volk vraagt. En die ook toen al dezelfde waren als ze vandaag nog zijn.

Om er een paar te noemen: kinderen van God en eigendom van Christus mogen zijn. Zeker mogen zijn van de vergeving van de zonden. Zeker mogen zijn van toekomst, op grond van de belofte van het eeuwige leven. Maar ook weten dat je daarvan alleen maar zeker kunt zijn als je leeft in het licht van de HEER. Daarom is het natuurlijk heel belangrijk om te weten wat daar precies mee bedoeld wordt.

Gelukkig kunnen we dat weten. Het gaat om wandelen op de weg waarop het licht van de HEER schijnt. Die Hij met zijn licht verlicht. We weten van die weg bijvoorbeeld uit Psalm 119: Uw Woord is een lamp voor mijn voet, een licht op mijn pad! En ook in Jesaja 2 wordt die weg duidelijk gewezen. Want hoe komen de volken tot erkenning van de HEER? Hoe krijgen ze deel aan zijn heil? Door zijn onderricht. Doordat Hij ze de weg wijst.

Zo kan het duidelijk zijn: we kunnen alleen bij die megafamilie van God horen en blijven horen als we gehoorzaam

Nader Bekeken *inhoud*

Schriftlicht

Leven in het licht van de Heer 33

M. Heemskerck

Kroniek

Broeder weg? 36

Een onbegrijpelijke benoeming 39

H.J.C.C.J. Wilschut

Thema

Leefruimte. Gods beschikking en onze bewegingsvrijheid 41

E. Brink

Column

Verjaardag 44

G. Zomer

Rondblik

Heilig vuur in Amsterdam 45

D.E. Slump-Schoonhoven

Gemeentebreed

Gestuurde liefde. Nadenken over ambtsdragers en gemeenteleden 48

H. Drost

Korte boekbespreking

Genade ervaren 51

P.L. Voorberg

Twee geloven op één kussen... 52

M.J.A. Zwikstra-de Weger

Boek van de maand

Op weg naar het laatste oordeel 54

A.N. Hendriks

Gedicht

De vlucht, Willem de Mérode 57

G. Slings

Persrevue

Leren van Calvijns omgang met de Bijbel 58

Prof. Maris in Canada 60

De kinderdoop, geen geïsoleerd onderdeel van de leer 61

Vriendschappen van je kinderen 63

P.L. Storm

luisteren naar wat Hij zegt. Als we ons altijd en in alle omstandigheden door Hem laten bijlichten. Dat is: laten bijlichten door zijn Woord. Dat is de enige manier om niet in de duisternis die het leven zonder God is, te verdwalen en dood te lopen.

We leven van dag tot dag in deze gebroken wereld. Je komt er gelukkig mooie dingen tegen. Maar ook moeilijke dingen. We kennen onze zorgen, onze moeiten, ons verdriet. Wat is nu in dat alles het belangrijkste? Dat we altijd in de eerste plaats vragen om dat licht van de HEER. Allereerst luisteren naar wat Hij zegt. Heel goed kijken welke weg Hij wijst.

Moderne loofhut

Ten slotte. Er was een keer een loofhuttenfeest. Ook de Heiland was daarvoor naar Jeruzalem gereisd. Toen nam Hij daar op een gegeven moment het woord en zei: Ik ben het licht voor de wereld. Hij bedoelde: Ik ben dat

licht van de HEER uit Jesaja 2. En dat betekent: u kunt niet bij de HEER horen als u uw weg door het leven niet laat verlichten door Mij. Een mens kan niet bij de HEER horen buiten Christus om. We zullen met Hem mee moeten. Ons door Hem moeten laten leiden. Want het enige alternatief is echt: rondwalen in dodelijke duisternis. Daarom is het echte leven: Hem volgen en altijd, in alle omstandigheden naar Hem luisteren. Zijn evangelie centraal in ons leven. Zijn evangelie in belofte en eis. Die twee delen van het eeuwig verbond dat de HEER sloot met zondige mensen.

Broeder weg?

Op 8 januari 2009 werd in Zwolle het boek van Lourens Heres gepresenteerd: *Broeder weg. Over de ingrijpende koerswijziging van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Hoe de ondermijning van Gods levende en krachtige Woord scheiding werkt* (uitgeverij Ipenburg z.j.). De auteur gaf zelf de volgende toelichting op deze titel: 'Er zijn heel wat betekenissen te bedenken. De TU Kampen ligt aan de Broederweg, als broeder(s) op weg, een broeder wordt mogelijk weggestuurd, enz.' Er worden in dit boek heel stellige uitspraken gedaan. Toch ben ik geneigd om de titel van een vraagteken te voorzien.

Postmodernisme en verbond

Heres (geen zoon van ds. E. Heres) is een oud-student van onze TU in Kampen. In 2007 stapte hij over naar de TU in Apeldoorn. De theologische koers in Kampen deed hem deze overstap maken.

Er komt in het boek van Heres heel wat aan de orde. Maar zie ik het goed, dan is zijn hoofdstelling kort samen te vatten. Binnen de GKv zijn we met elkaar – globaal genomen, er zijn ook

nog uitgesproken gereformeerde (tegen) geluiden – aan het postmodernisme ten prooi gevallen. Postmodern denken is autonoom denken (= je bent jezelf tot wet), het leidt tot onverbondenheid en legt nadruk op ervaring in plaats van op de norm. Kortom, postmodern denken is denken vanuit je eigen ik. Met als bijkomend kenmerk: reflexiviteit = je kijkt kritisch terug op het verleden.

Daartegenover stelt Heres het bijbelse denken vanuit het verbond. Daarin is en blijft de almachtige God de eerste. Die God voegt de zijnen samen in een volk. Hij spreekt aan met beloften. Maar ook met eisen en woorden van dreiging. In het verbond zijn we voor ons behoud volledig afhankelijk van God. Van zijn genade in Christus. En van zijn genadewerk door de Geest.

Gods gezaghebbend Woord

Vanuit deze achtergrond signaleert Heres allerlei kwalijke gevolgen van het postmoderne denken. Met als kern:

in het postmoderne denken binnen de GKv heeft Gods gezaghebbend Woord het beslissend 'tegenover' verloren. We gaan de Bijbel benaderen vanuit de mens. Het leidt tot eenzijdigheden in de prediking. Waar de norm van Gods geboden niet gehandhaafd wordt, raakt de zonde uit beeld. En krijg je allerlei vormen van gedoogbeleid als het gaat om de levenswandel van jong (uitgaan) en oud (echtscheiding bijv.).

Gevolg is dat de Bijbel vanuit de wetenschap benaderd gaat worden.

Kroniek

H.J.C.C.J. Wilschut

Heres noemt als voorbeeld de omgang met Genesis 1. Vanuit de schijnbaar sterke argumenten van de natuurwetenschappen wordt er ruimte gelaten voor evolutiedenken.

Heres signaleert verzwakking als het gaat om de binding aan de gereformeerde belijdenis. Gemeenteleden zouden er niet meer aan gebonden zijn, wordt beweerd. Daarnaast is er openheid voor interkerkelijkheid en voor de NGK.

In plaats van verbondsmatig denken krijgt het evangelicale en charismatische denken een steeds uitgebreidere plaats binnen de kerken. Alsof de relatie met God afhangt van onze keus (vrije wil). Christus is niet langer de Middelaar van het *verbond*. Zondebesef en besef van Gods dreiging sterven een stille dood.

Kampen

De aanpassing aan het postmoderne denken ontdekt Heres ook aan onze TU in Kampen. Hij noemt daarbij om te beginnen de naam van prof. dr. A.L.Th. de Bruijne. Heres erkent dat De Bruijne recht wil doen aan de Schrift. Maar toch doet hij aan de Schrift tekort, door niet gewoon uit te gaan van wat er geschreven staat. De Bruijne roept buitenbijbelse gegevens ('vertelconventies') te hulp, om problemen bij de uitleg van de Bijbel op te lossen. Alsof de Bijbel niet duidelijk is in zichzelf.

Eenzelfde houding ziet Heres bij prof. dr. C.J. de Ruijter. Zeker, De Ruijter erkent de Bijbel als absolute norm. Maar hij vindt tevens dat uit de Bijbel afgeleide normen voor verandering vatbaar zijn. En de menswetenschappen komen bij De Ruijter min of meer naast de Schrift te staan.

Peiling

Er is veel in het betoog van Heres, dat herkenning oproept. De invloed van het postmoderne denken binnen onze kerken is onmiskenbaar. Terecht spreekt hij zorg uit over de omgang met de Schrift en de binding aan de belijdenis, zoals die o.a. uitkomt in de houding tegenover de NGK. Ook wat hij opmerkt over zondebesef en respect voor de toorn van God, is raak. Hetzelfde kan gezegd worden over zijn kanttekeningen bij levensstijl en tuchttoefening. Het is be-

slit niet allemaal uit de lucht gegrepen. Ook in ons blad zijn soortgelijke zorgen uitgesproken.

En toch, met alle respect voor de schrijver, ik ervaar het betoog in *Broeder weg* in veel opzichten als te kort door de bocht. Er wordt wel heel erg veel van stal gehaald, om de invloed van het postmoderne denken aan te tonen. Daardoor blijft het verhaal vaak aan de oppervlakte. En krijgt het meer dan eens ook iets onbillijks.

Want generaliseert Heres niet te zeer, wanneer hij al de ontwikkelingen binnen de GKv terugvoert op het postmoderne denken? Zijn hier niet meer oorzaken aan te wijzen? Jawel, hier is het postmodernisme één van de factoren. Maar waarom laat de invloed daarvan zich onder ons zo sterk gelden? Waarom ook de argeloosheid soms voor het evangelicale-charismatische denken? Wat Heres daarover op p. 28-31 schrijft, acht ik *volstrekt onvoldoende*. Je bent niet klaar door de ontvankelijkheid voor de tijdgeest terug te voeren op ons zondig hart, te weinig bijbellezen en de invloed van de tv. Want het is allemaal waar. Maar daarmee heb je het plaatje niet compleet, laat staan dat je echt gepeild hebt.

Het lijkt me trouwens een illusie om te denken dat je als kerk *niet* een tik mee krijgt van het algemene denkklimaat. Je ademt het in, onze jeugd voorop. Wel kun je de vraag stellen, hoe het komt dat wij als GKv er kennelijk meer voor openstaan dan andere segmenten van de gereformeerde gezindte.

Want dat is inderdaad een opvallend

gegeven. Bij het bewaren van de eigen gereformeerde identiteit is er binnen de gereformeerde gezindte nogal wat reliëf. J.E. Post schreef over de ontwikkelingen op dit punt binnen de GKsyn, de Geref. Bond (toen nog in de NHK) en de CGK een boeiend proefschrift: *Gereformeed zijn en blijven, een wankel evenwicht?!* (Heerenveen 1998). Wie de ontwikkelingen binnen de GKv daarnaast legt, doet opmerkelijke ontdekkingen. *Sociologisch* gezien zijn hier de nodige parallellen, met name met de GKsyn. Al geeft de opkomst van de evangelische beweging aan de gang van zaken binnen de GKv wel een eigen kleur, en zijn er ook andere verschillen te noteren. Procesmatig werken echter verwante mechanismen.

Aan de sociologische achtergrond zit een *theologische* direct vast. Als GKv zijn we gereformeerden in de lijn van A. Kuypers, hoezeer via de Vrijmaking afscheid werd genomen van Kuypers speculaties over verbond en verkiezing. Maar Kuypers openheid voor de cultuur ging mee. Geen wonder dat dan de tijdgeest makkelijker vat op je krijgt. Ik bedoel dit niet als excuus, maar als onderdeel van een verklaring.

Hierbij moet ook de eigen *kerkelijke situatie en theologische ontwikkeling* binnen de GKv in rekening worden gebracht. Veel van de winst van de jaren dertig uit de twintigste eeuw (oog voor de heilshistorie, het denken van K. Schilder) ging in de Vrijmaking mee. Hier was inderdaad winst geboekt. Tegelijk waren er hier ook eenzijdigheden. Die uitvergroot leidden tot een zeker objectivisme. In de jaren tachtig kwam er iets van een correctie op gang. Ik denk

aan de aandacht die C. Trimp ging vragen voor de mens in de prediking. Ik denk ook aan publicaties van zijn hand als *Heilsgeschiedenis en prediking. Hervatting van een onvoltooid gesprek* uit 1986 en *Klank en weerklank. Door prediking tot geloofservaring* uit 1989. Op eigen manier leverde J. Kamphuis in dit opzicht een bijdrage met zijn 'Leven in het verbond' (in: *Een eeuwig verbond* uit 1984), *Godsvrucht – een kracht. Antwoord aan de secularisatie* (1990) en zijn trilogie over het Hallel (1993 e.v.j.). Terugkijkend vraag je je af: was het inmiddels al niet te laat? Al is achteraf natuurlijk iedereen wijs. Dat wij als GKv zo kwetsbaar blijken voor een emotiecultuur, kon ook wel eens een *reactiehouding* zijn op de nadruk op het objectieve. Met als gevolg doorschietend subjectivisme.

Meer dan aanduiden kan ik hier niet. En dan nog ben ik allerm minst volledig. Wat ik maar wil duidelijk maken, is dat hier een diepere peiling nodig is. Die trouwens ook niet door één man verricht kan worden. Hier zal teamwerk nodig zijn. Niet dat de analyse de oplossing van de problemen met zich meebrengt. Maar het leert je wel je positie van vandaag beter te begrijpen. In welke valkuilen zijn we gevallen? Dat helpt bij het nadenken over de vraag: hoe gaan we als *gereformeerde* kerken verder?

De Schrift

Wat Heres opmerkt over de omgang met de Schrift, met name aan onze TU te Kampen, is naar mijn mening eveneens te kort door de bocht. Je kunt bij de publicaties van A.L.Th. de Bruijne die betrekking hebben op de hermeneutiek (= manier van lezen van de Schrift), heel wat kritische notities zetten. Het is in dit blad ook uitvoerig gedaan. Met als eindconclusie van mijn kant destijds (en nog steeds): wat De Bruijne voorstaat, past niet binnen een gereformeerde hermeneutiek.

Tegelijk is het een simplificatie om net te doen alsof het lezen van de Schrift geen vragen oproept. Daar wist een gereformeerd dogmaticus als H. Bavinck over mee te praten. Je kunt rustig stellen dat hij met het schriftvraagstuk geworsteld heeft. Er zijn zelfs onoplosbare cruces in de Schrift, zegt Bavinck hardop. Zonder dat dit zijn schriftgeloof aantast. Die Schrift is het betrouwbaar

Woord van de Geest van God. De vragen waarvoor de Schrift ons stelt, zijn ook gezien door Jezus en de apostelen, en zij gelóófd! Maar doe niet net alsof die vragen er niet zijn.

Ons gesprek dient daarbij te blijven binnen de grenzen van de gereformeerde belijdenis. Daarover hoeft wat prof. De Bruijne betreft geen twijfel te bestaan. Daarom is met hem het open gesprek mogelijk. Ook wanneer je zijn conclusies afwijst.

Datzelfde geldt ten aanzien van prof. dr. C.J. de Ruijter. Voor hem is de Schrift de absolute norm. Maar daarmee zijn nog niet al onze toepassingen van de Schrift van dezelfde eeuwigheids-waarde. Het blijft mensenwerk. En elke tijd stelt eigen eisen aan actuele gehoorzaamheid aan de Here. Die relativering mis ik bij Heres op p. 63/4.

Inderdaad, bij prof. De Ruijter hebben de menswetenschappen een zelfstandige inbreng gekregen op zijn vakgebied. Daar zijn kritische vragen over te stellen. Maar je doet De Ruijter m.i. onrecht, door te stellen dat hij op die manier bestrijdt dat je aan Gods Woord genoeg hebt. De Bijbel is geen handboek voor menswetenschappelijke inzichten, maar heeft een eigen *scopus*. Het is dan ook wel erg bound gesproken om te zeggen, dat bij De Ruijter het vertrouwen in de kracht van Gods Woord wordt ondermijnd (p. 62v).

Sjibbolet

Heres maakt van de situatie in Kampen-Noord – de Ichthusgemeente van ds. E. Hoogendoorn – zoveel als een kerkelijk sjibbolet. Hij acht in Kampen-Noord de leer in geding. Ds. Hoogendoorn was met het trouwe deel van zijn kerkenraad verplicht om de gemeente te roepen onder de echte verkondiging van Gods Woord. En nu moeten alle kerken binnen de GKv positie bepalen: 'We zijn geroepen om de eenheid met deze wettige voortzetting van de gemeente te onderhouden. Wanneer we de kerkenraad van Kampen-Ichthus laten vallen, dan maken we ons metterdaad schuldig aan *kerkscheuring*' (p. 79).

Tot op heden heeft ons blad gezwegen over de breuk in Kampen-Noord. Aan deze kwestie zit een dermate gecompliceerd dossier vast, dat je van

goede huize moet komen om als buitenstaander een gefundeerde mening te hebben. Tot hoor en wederhoor ben je bevoegd noch in staat. En blindvaren op de eenzijdige informatie die M.H. Ipenburg verstrekt in *Het Woord gaat voort... Hoe een kerkenraad in Kampen [weer] geschiedenis schrijft* (uitgeverij Ipenburg z.j.) is tegenover Zondag 43 HC ook niet te verantwoorden.

Maar één ding kan in ieder geval gezegd worden. Al zouden ds. Hoogendoorn c.s. zakelijk gezien het gelijk aan hun kant hebben, dan nóg rechtvaardigt dat niet een kerkscheuring. Want in de kerk neem je het recht niet in eigen hand. Maar erken je de meerdere vergadering als wijkplaats van het recht. Oftewel, wanneer je meent dat je onrecht wordt aangedaan, heb je de weg van art. 31 KO te gaan. Ook al betekent dat dat je gedurende de procedure als ambtsdrager buitenspel komt te staan. Want Heres heeft in één opzicht gelijk: kerkscheuring is één van de zwaarste zonden die er zijn (p. 79).

Daarom bevreedt het, dat Heres enig begrip heeft en vraagt voor de nieuwe vrijgemaakten, de GKH. We moeten maar mild in ons oordeel over hen zijn (p. 85). Een deel van hun bezwaren en problemen delen we. Maar de nieuwe vrijmaking was geen keus voor de *kerk*, maar voor de *sekte*: de club van de gelijkgezinden. Heeft Heres nu zelf niet in de gaten hoe postmodern deze move is geweest? Echte reformatie is niet dat je de kerk uit gaat. Maar dat je eruit gezet wordt, zonder mogelijkheid tot appel. Tenzij de grondslag van het kerkelijk samenleven in niet-gereformeerde zin veranderd wordt. Maar dat is weer een ander verhaal.

Hermeneutiek

Ik laat de rest van Heres' boek voor wat het is. In zijn totaliteit vind ik *Broeder weg* te ongenueanceerd en te kreterig. Met als gevolg soms wel heel zware waardeoordelen. Zoals ook niet alle problemen zich laten oplossen met een verwijzing naar het verbond. Vandaar dat ik de titel van dit boek met z'n vele stellingen van een vraagteken voorzien heb.

Dat is jammer. Want het is niet louter onzin wat Heres schrijft. Het is niet te ontkennen dat de GKv zich in een

identiteitscrisis bevinden. Waarin heel wat gezegd en beweerd wordt waarbij je je als confessioneel-gereformeerd kerkmens vreemd voelt in eigen kerkhuis. Je ontmoet soms schrijnend gebrek aan besef van Gods heiligheid en van eigen zonde en schuld. Preek er niet te veel over, geheid word je anders voor somber en vreugdeloos uitgemaakt. Zeg liever dat God mij accepteert... Over goedkope genade gesproken! Steeds meer raak ik ervan overtuigd, dat het evangelisch-charismatisch denken haaks staat op het bijbels-gereformeerd belijden. Weten wij nog wat *genade* is?

Hoe aanvechtbaar soms ook geformuleerd, Heres voelt wel haarfijn aan dat in de omgang met de Schrift de blikrichting dreigt te veranderen. Passen we niet op, dan krijgen we een hermeneutiek waarin we de Schrift *vanuit onszelf* gaan lezen. Met als gevolg dat we de Schrift aan onze inzichten gaan aanpassen.

In hoog tempo zie je binnen de gereformeerde gezindte de omslag van het scheppingsgeloof à la Genesis 1 naar het accepteren van de evolutietheorie. Andries Knevel is er een opvallend en luidruchtig voorbeeld van. Maar ook binnen eigen kring hoor je soortgelijke geluiden. Daarbij probeert men dan scheppingsgeloof en evolutie met elkaar te combineren.

Maar terecht wees dr. H. van den Belt (RD van 3 januari 2009) de consequenties hiervan aan. Het onderscheid tussen mens en dier vervaagt. Je komt in de knoop met wat de Bijbel zegt over de zondeval, en de parallel tussen Adam en Christus komt in het luchtledige te hangen. Het theïstisch evolutionisme komt bovendien dicht bij het oude deïsme, dat God ziet als een eerste oorzaak die sinds de schepping niet meer ingrijpt, maar alles overlaat aan de natuurwetten. Er zit nogal wat vast aan de hermeneutische vraag: hoe lezen we Genesis 1 en 2?

Ook als het gaat om de vraag over 'de vrouw in het ambt', zal de hermeneutiek van doorslaggevend belang blijken. In elk debat over deze kwestie blijkt 1 Timoteüs 2:11 een weerbarstige tekst: een vrouw mag niet onderwijzen of gezag hebben over mannen. Want eerst werd Adam geschapen, daarna Eva. Het was ook Eva die het eerst zondigde. Maar dit debat zal niet op het niveau van *teksten* worden uitgevochten, maar op dat van de *hermeneutiek*. Met als levensgroot gevaar dat de hermeneutiek niet-welgevallige teksten gaat neutraliseren. Omdat wij nu eenmaal vinden dat er ruimte moet zijn voor de vrouw in het ambt, de vrouwelijke diaken voorop. Laten we alstublieft waken voor een hermeneutiek waarin we – met de beste bedoelingen, maar toch – de Schrift naar eigen hand zetten. Waardoor de Schrift niet meer voor zichzelf kan spreken.

Een onbegrijpelijke benoeming

Graag nemen we de TU in Kampen in bescherming tegenover onbillijke kritiek. Helaas is er nu aan kritische vragen richting Kampen niet te ontkomen. En wel in verband met de benoeming van dr. Stefan Paas als universitair docent aan onze universiteit.

Personalia

Wat betreft persoon en taak van dr. Paas neem ik de volgende info over van de site van de TU:

De Theologische Universiteit Kampen heeft Dr Stefan Paas te Amsterdam per 1 januari a.s. benoemd tot Universitair Docent (met een fte-omvang van 0,4). Het is de bedoeling dat hij de leiding op zich neemt van het masterprofiel 'Missionaire Gemeente'. Dit is een variant binnen de al bestaande 1-jarige master aan de TU Kampen die zal starten per 1 september 2009.

Deze opleiding zal gericht zijn op ontwikkeling van en toerusting voor missionair gemeente-zijn in de actuele situatie van de kerk in de Westeuropese samenleving. De opleiding richt zich op studenten van binnen en buiten de Gereformeerde Kerken.

Stefan Paas zal dit werk combineren met theologische advisering en dienstverlening ten behoeve van de Deputaten voor Toerusting van de Evangeliserende Gemeente (GKv), die mede bij deze aanstelling betrokken zijn. Begonnen en gepromoveerd als Oudtestamenticus, heeft Stefan Paas zich de afgelopen jaren ontwikkeld als een opvallend specialist in het aandachtsveld van de missionaire gemeente. Hij is gedurende 7 jaar evangelisatieconsulent van de CGK geweest. Hij kent de

Dr. Stefan Paas

concrete praktijk van het missionaire gemeentewerk en gemeentestichting en is auteur van o.m. 2 boeken op dit terrein en medeauteur van het nieuwe handboek voor missionaire gemeenschapsvorming dat eind november verschijnt. Hij is lid van de Christelijke Gereformeerde Kerk te Amsterdam.

Kroniek

H.J.C.C.J. Wilschut

Schriftkritiek

Deze info klinkt onschuldig. Toch is hier reden tot zorg. In 1998 promoveerde dr. Paas op het onderwerp *Schepping en oordeel. Een onderzoek naar scheppingsvoorstellingen bij enkele profeten uit de achtste eeuw voor Christus* (Heerenveen 1998). Hoe je het ook draait of keert, hierin komt schriftkritiek aan de oppervlakte. De Israëlieten zouden zich etnisch en cultureel niet van de Kanaänieten hebben onderscheiden, maar zich uit hen hebben ontwikkeld. De verhalen van uittocht en intocht zijn theologische reflectie, al staan zij niet helemaal los van de gebeurtenissen. Het scheppingsgeloof in Israël heeft Kanaänitische wortels en is mogelijk beïnvloed door Egyptische voorstellingen. Zelfs Israël's Godsgeloof schetst Paas op godsdiensthistorische manier. JHWH was hoogstwaarschijnlijk een Israëlitische afsplitsing van de Kanaänitische El.

'We mogen ervan uitgaan, gezien de resultaten van het nieuwere onderzoek, dat Israël aanvankelijk een Kanaänitisch volk was, dat naast andere goden El vereerde. In de loop van de 12^e eeuw werd de basis gelegd voor Israël's latere functioneren als zelfstandige natie. De komst van een "exodusgroep", die mogelijk voor een deel bestond uit religieuze ijveraars, is daarbij waarschijnlijk een stimulerende factor geweest' (S. Paas, *Schepping en oordeel*, p. 332).

Tot op heden heeft dr. Paas niet openlijk afstand genomen van deze opvattingen. Zijn artikel *Schepping en historiciteit. Een reis door literatuur en natuur* (in: *Wapenveld*, oktober 2001) getuigt daar in ieder geval niet van, integendeel, al is de toon gematigder.

In 2003 verscheen een Engelse editie van zijn proefschrift. In hoeverre daarin inhoudelijke wijzigingen zijn doorgevoerd, is mij niet bekend. In ieder geval zal de *principiële* stellingname niet wezenlijk veranderd zijn. Dat blijkt uit een artikel van dr. Paas in *Theologia Reformata* van december 2003 (jaargang 46, nr. 4, p. 308v): 'Het Oude Testament als religieus document'. Daarin verwijst Paas zowel naar de Nederlandse als Engelse editie van zijn proefschrift. Paas blijft een wettige plaats voor de godsdiensthistorische aanpak claimen. Dán mag je best zeggen dat JHWH

een afsplitsing is van El. Je hebt het niet over God, maar over Israël's godsdienst. 'Het is enkel een constatering dat aan JHWH in de religieuze geschiedenis van het volk Israël voor een belangrijk deel dezelfde eigenschappen werden toegeschreven door Zijn vereerders als aan El en dat de Kanaänitische El-dienst daarbij historische prioriteit had' (p. 313).

'Ik denk dat we ons serieus moeten afvragen in hoeverre het Oude Testament ons bijvoorbeeld in de wetgeving meer een profetisch ideaal schildert dan historische werkelijkheid en dat in de historische boeken bepaalde "historische vertekeningen" niet zozeer geschiedvervalsing zijn, maar een profetisch oordeel over een bepaalde praktijk, gegoten in een tendentieuze beschrijving' (S. Paas, *TR*, a.a., p. 314).

Kortom: 'De godsdienstgeschiedenis is echter niet zonder betekenis voor de theologie. Vrij algemeen wordt tegenwoordig aangenomen dat de godsdienst van het Oude Testament (een strikte verering van JHWH alleen) niet samenvalt met de godsdienst van het historische Israël in de periode die door het Oude Testament wordt beschreven. Met andere woorden, het Oude Testament is het document van het geloof van een bepaalde groep in Israël. Het verraadt keuzen en selectie, ontwikkeling, afwijzing en kritiek' (p. 324). Godsdiensthistorisch gezien verschilde Israël niet zoveel van de omringende volken als weleens wordt gedacht. 'Het lezen van de Bijbel als bronnenboek voor de religie van Israël heeft zijn eigen legitieme plaats. De bijbelschrijvers leefden in een bont godsdienstig klimaat waarin zij keuzes maakten. Die keuzes hebben hun weerslag gekregen in de Bijbel' (p. 326). Voor wat de bijbelse theologie betreft dienen christelijke theologen zich in principe aan te sluiten bij het standpunt van de bijbelschrijvers zelf.

Kortom, de godsdienstgeschiedenis beschrijft hoe een godsdienst zich feitelijk ontwikkeld heeft. Je rekent ook niet met bovennatuurlijke factoren, je kijkt alleen hoe het (volgens jouw reconstructie) gegaan is. Dan is wat Israël betreft het Oude Testament maar één van de bronnen. De feitelijke gang van zaken kan afwijken – wijkt ook inderdaad af – van wat er in het Oude Testament

gezegd wordt. Geen nood, als *theoloog* weet je dat de God van het Oude Testament in die feitelijke gang van zaken de hand heeft gehad, want de Geest schrijft zijn wegen nu eenmaal *in* de tijd. Maar voor een betrouwbare beschrijving van de feiten moet je niet in het Oude Testament zijn. Het laat zich allemaal moeilijk combineren met wat we als Gereformeerde Kerken over de Schrift belijden in art. 2 tot 7 NGB.

Onaanvaardbaar

Dat maakt deze benoeming onbegrijpelijk. Je mag aannemen dat dr. Paas als universitair docent zijn trouw aan de gereformeerde belijdenis met zijn handtekening dient te bekrachtigen. Hier is een onaanvaardbare tegenstrijdigheid tussen het één en het ander. Ook al geeft dr. Paas geen onderwijs in vakken die direct betrekking hebben op de omgang met en uitleg van de Schrift, van docenten aan onze TU mag hoe dan ook verwacht worden dat zij confessioneel betrouwbaar zijn. En zich bij élk vak aan de Schrift als Gods onfeilbaar geïnspireerd Woord gebonden weten. Trouwens, als het gaat over (instructie inzake) missionair gemeente-zijn en dus over het uitdragen van Gods Woord – over wélk Woord van God heb je het dan?

Daarom zal het zaak zijn dat er vanuit de TU opening van zaken gegeven wordt. Is dr. Paas inmiddels van mening veranderd? Laat dat dan alsjeblieft publiek gezegd worden. Bij de tot nu niet herroepen opvattingen van dr. Paas ontbreekt bij hem de waarborg voor confessioneel betrouwbaar onderwijs. En juist daarvoor hebben de kerken een eigen opleiding tot de dienst van het Woord.

Afgesloten op 22 januari 2009.

Leefruimte

Gods beschikking en onze bewegingsvrijheid

Wat blijft er over van onze vrijheid, als alles al is voorbeschikt? Wanneer toch alles van tevoren is bepaald en zelfs je (eeuwige) bestemming al vastligt? Wat heb je zelf dan nog in te brengen? Als God Beschikker is van ons deel en lot, gaat onze vrijheid dan niet kapot? Wordt er niet lukraak over mensen beschikt?

Het is niet verwonderlijk dat dit soort vragen opkomen bij mensen die gewend zijn te horen: 'dat is je eigen keuze, dat heb je zelf in de hand, daar beschik je zelf over.' Dat botst wanneer God ter sprake komt. Hij is de God die vrijuit beschikt, die verkiest en verwerpt, die zijn eigen plan trekt. Aan de ene kant ligt de menselijke verantwoordelijkheid en aan de andere kant de goddelijke soevereiniteit.

Hoe verhouden zich menselijke vrijheid en Gods vrijheid? Als alle nadruk komt te liggen op de menselijke keuzevrijheid, wat blijft er dan over van Gods verkiezing? En als al het accent komt te liggen op Gods vrije keuzes, wat blijft er dan nog over van onze menselijke inbreng?

Calvijn heeft zich al vroeg bezighouden met dit soort vragen. Vooral toen hij al heel snel het verwijs kreeg dat er met zijn leer van de uitverkiezing en verwerping van de menselijke vrijheid niets overbleef.¹ Heeft Calvijn ons niet opgezadeld met een systeem van predestinatie (voorbesteding) waardoor wij nog steeds worden beknelde? Worden wij niet ernstig beknot in onze vrijheid?

Omdat dit soort vragen in het kerkelijk leven jaar in jaar uit terugkerden, besloot ik zelf maar eens te gaan lezen wat hij erover schrijft.² In dit artikel geef ik een leeservaring door van wat Calvijn hierover o.a. in de *Institutie* heeft geschreven.³

Intensieve omgang

Het leven met God is zo levendig als

maar kan. Wie God beter leert kennen, komt onder de indruk hoe persoonlijk Hij Zich met ieder mens bezighoudt. Predestinatie is een intensieve *vorm* van Gods voorzienigheid. Het laat bijzondere zorg en aandacht zien, hoe intens Gods omgang met mensen is. Kijk maar, hoe God al mensen op het oog heeft voorafgaand aan het scheppen van deze wereld (Ef. 1:4)! Hoe Hij voor de grondlegging van de wereld al op zijn mensen betrokken is. De Schepper toont Zich intens betrokken. Hij komt nooit los van zijn schepselen en wil dat ook niet. Dat geldt zelfs voor wie uiteindelijk verworpen blijken te zijn. God heeft ze niet links laten liggen, is ook niet achteloos aan hen voorbijgegaan. Hij is intensief met hen bezig geweest, juist ook als ze Hem afwezen. Dat is een heftig en levend gebeuren (Heb. 12:14-17).

Het gaat bij predestinatie dus niet om een statisch en star geheel, en stille eeuwigheid. Maar om een dynamische werking, om een goddelijke interesse in het concrete en actuele leven. Menselijke keuzes doen er wel degelijk toe. Die zijn opgenomen in Gods immense besluit-

vorming (Fil. 2:12-13). Elke toespeling op goddelijke willekeur is een miskenning van zijn goddelijke intentie.

Grens en ruimte

Wij komen hier duidelijk voor *grenzen* te staan van ons begrip. Niemand kan het hoge niveau van de Schepper bereiken. Wij kunnen nooit alles vanuit een hemels standpunt bekijken, het heden kennen, de toekomst overzien. Sowieso zijn wij er niet toe in staat omdat wij supertraag zijn in gedachten, vergeleken bij de snelheid waarmee Gods gedachten gaan (Jes. 55:8-9)! Hoe zouden wij Hem ooit bij kunnen houden en Hem kunnen volgen in zijn eeuwige gedachtegangen? Bespaar je de moeite en probeer niet de troonzaal binnen te komen van Gods eeuwige besluitvorming.

Door die grenzen te respecteren, krijg je ook *ruimte*. Menselijkerwijs krijg je alle ruimte, omdat je de dingen mag bekijken vanuit menselijk standpunt. Loop jezelf dus niet in de weg met allerlei speculaties over Gods eeuwige plan. Je loopt meteen vast in een labyrint. Houd je maar bezig met je eigen terrein. Dat van onze menselijke verantwoordelijkheid: overwegen, beraadslagen, bezinnen, beslissen. Dat doet er allemaal toe

Thema

E. Brink

en is ook van wezenlijk belang. Het geeft ruimte om het verborgene aan God over te laten (Deut. 29:28).

Zo kun je onbekommerd bidden: Onze Vader... Daarbij sluit je alle mensen in, Hij is de Vader van alle schepselen. Wat God over al die mensen heeft besloten, is niet aan ons en ligt buiten ons bereik. Al moet je het beste voor ieder wensen.

Twee polen

Het is treffend hoe Calvijn zich telkens begeeft tussen twee polen. Hij heeft telkens de eer van God voor ogen. Maar hij wil ook voluit rekening houden met het welzijn van de mens. Dat houdt het spannend. Aan de ene kant wil hij voorkomen dat God van zijn eer wordt beroofd. Wees ervan doordrongen dat je voor God staat! Erken zijn vrijheid, grootheid, zijn goedheid en waar Hij recht op heeft. God is God! Wie God echt kent, die is ook op zijn goddelijke eer gesteld. Stel je toch eens voor dat God afhankelijk zou zijn van wat mensen denken en doen en willen... God is gelukkig niet gebonden aan menselijke oordelen en inschattingen. Mensen zijn ook niet in staat Gods liefde af te dwingen met hun waardigheid of gedrag. Hij is helemaal vrij in zijn liefdevolle keuzes. Het is Gods eer om dingen verborgen te houden (Spr. 25:1-2).

Maar tegelijk moet aan schepselen ook recht gedaan worden. Niet elk initiatief wordt hun uit handen geslagen. Calvijn moet niets hebben van menselijke onverschilligheid, luiheid en apathische berusting. De eeuwige God respecteert de menselijke waardigheid. Dat is trouwens ook zijn eer als Schepster van hen. Het is dan ook beslist niet zo dat een mens zijn waardigheid moet inleveren. Een zekere nieuwsgierigheid is niet verkeerd, zolang die maar de nodige grenzen in acht neemt. Hij moet zijn plaats weten als schepsel, maar mag God best bevragen (Job 42:7v). Hoogmoed wordt de kop ingedrukt, maar onze menselijke inbreng wordt niet gevloerd. Een mens moet zich niet beter voordoen dan hij is, maar ook niet slechter.

Mensen worden hun keuzes niet ontnomen. De wil wordt niet uitgeschakeld. Waarom zou je dan niet spreken van een *vrije* wil? (Die verleiding is

groot. Besef dat voor de mensheid keuzevrijheid een van zijn geliefde idolen is). Calvijn vindt dat echter riskant, omdat het de indruk kan wekken dat een mens zo autonoom is, dat hij los van God zou kunnen functioneren. Alsof een mens een gebied zou kunnen reserveren waar God geen toegang heeft. Dan doen we weer te kort aan zijn eer. Maar dat neemt niet weg dat God mensen ruimte laat en bewegingsvrijheid geeft.

Uitgangspunt

De een omhelst de boodschap van het evangelie, de ander verwerpt die hartgrondig. Hoe is het mogelijk, zulke twee totaal uiteenlopende reacties? Is dat allemaal vooropgezet? Liggen de keuzes van God al zo vast, dat het er niet meer toe doet wat mensen doen of denken? Zo'n systeem wil Calvijn zich niet laten opdringen, laat staan dat hij het ons zou doen. Hij redeneert niet vanuit een systeem van verkiezing en verwerping. Hij neemt zijn uitgangspunt *niet* in het eeuwige besluit van God. Wat een dwaasheid! Hoe zou je daar ooit kunnen beginnen? God richt zijn woord ook niet tot mensen in de hoedanigheid van gekozenen en verworpenen, maar in de *kwaliteit* van schepsel en zondaar (Joh. 6:41-66). Jezus heeft immers ook heel concrete en levende mensen voor ogen. Mensen die willen, beslissen, handelen, blij zijn of afwijzend etc. Vanuit een levende werkelijkheid concludeert hij wie de mens is: hoe heb ik jullie willen bijeenbrengen, maar jullie hebben niet gewild (Mat. 23:37). De conclusie van verwerping in de zin van voorbestemming is dan ook altijd achteraf.

Uit de pastorale brieven van Calvijn blijkt duidelijk dat hij te maken had met onzekerheid bij mensen of zij zich Gods kind mochten noemen. En dat het zelfs een obsessie kon worden. Hij wordt dan niet moe uit te leggen dat je nooit moet beginnen met zekerheid te zoeken in een eeuwig besluit. Maar dat je houvast ligt in de woordelijke roeping van God die op je afkomt in de tijd, niet meer en niet minder. Die roeping is meteen een oproep om je aan zijn veelbelovende woorden over te geven (Rom. 8:28-29). De menselijke verantwoordelijkheid wordt helemaal ingeschakeld. Ons startpunt is nooit de eeuwige keuze van God, ook niet een menselijke keus. *Maar het uitgangspunt is het belovend spreken van Christus, dat*

van ons vraagt om een zich gelovig eigen maken. Dat houdt het spannend en het blijft ook spannend. We gaan uit van een persoonlijke en levende relatie, en niet van een filosofische of dogmatische speculatie.

Christocentrisch

Gods uitverkiezing is zo bewegelijk als maar kan, het is goddelijke liefde waarmee je in aanraking komt. Gods vrije en liefdevolle keuze kan nooit los gedacht worden van Christus als Persoon en de verhouding met Hem (1 Petr. 1:18-21). Wie over een eeuwig besluit van verkiezing discussieert los van Hem, praat in het luchtledige. Verkiezing in Christus kan dan ook nooit fatalistisch zijn. Het is geen abstractie, niet los verkrijgbaar.

Om in het beeld te blijven van de hemelse raadzaal waar Gods besluiten vallen: Christus is maar niet de bode die ons op een bevestigende manier toespreekt, dat er een besluit gevallen is in de goddelijke raadskamer. Alsof dat besluit los van Hem genomen is en Hij slechts een mededeling doet. Nee, in Christus zelf als Persoon worden de goddelijke keuzes zichtbaar en openbaar. Calvijn grijpt hier terug op een ander beeld, afkomstig van Augustinus, dat Christus de spiegel is van de verkiezing. Niet onze bespiegelingen brengen ons verder. Alleen in de levende ontmoeting met Christus is er een zinnig woord over te zeggen en kan die verkiezende liefde worden ondervonden en beantwoord.

Ontroerend schrijft Calvijn over de daadwerkelijke ontmoeting tussen God en mens in Hem. In Christus vinden het hart van God en het hart van de mens de nodige rust. De eer van God en het welzijn van de menselijke waardigheid komen in Hem samen. Onder de spanning van deze beide polen heeft Christus constant geleefd. En in het spanningsveld van de liefdevolle keuzes die zijn Vader maakt (Joh. 6:36-37).

Huiveringwekkend besluit

Maar de goddelijke verwerping dan? Calvijn houdt niet op te herhalen dat hij zich hierin door Gods Woord wil laten leiden en dat het niet zijn eigen verzin-

sel is (Rom. 9-11; 1 Petr. 2:8). Je kunt er niet omheen dat Gods keuze ook een negatieve uitwerking heeft. Daarin kom je opnieuw in aanraking met de vrijheid van Gods soevereiniteit. Hij is volledig vrij in zijn keuzes. Calvijn spreekt zelf van een huiveringwekkend besluit (*decretum horribile*), een besluit dat je rillingen bezorgt. Niet in de betekenis van afschuwwekkend, maar *ontzagwekkend*. Een dergelijke ervaring heeft plaats in de relatie met God.

Laat God soms geen ruimte aan menselijke beslissingen? Is zijn wil zo opgelegd, dat hij mensen compleet in hun vrijheid beknot? Wordt er over hen beslist, los van hun menselijke wil en waardigheid? Ook nu wordt de menselijke wil niet ontkend. Integendeel, God blijft mensen verantwoordelijk houden en op hun keuzes aanspreken (bijv. Gen. 4:6). Wel wordt het nu extra spannend. Je krijgt soms de indruk dat God hier alles doet en de mens niets aan vrijheid rest. God onthoudt mensen de invloed van zijn Geest, zodat zij aan hun eigen onwil worden overgelaten (Rom. 1:25-32). En dat ook nog eens om zijn genade des te meer glans te geven. En zelfs bij de verworpenen wordt Gods eer alleen bereikt in relatie met het menselijk wezen.

Maar *als* God besloten heeft iemand te verwerpen, ligt de *oorzaak* van zijn verwerping niet in God, maar in de mens zelf. De verwerping is Gods keuze, maar de oorzaak ligt in de afwijzing van de mens zelf. De diepste reden is zijn eigen onwil, die door God wordt bezegeld en bekrachtigd (Mat. 22:1-14). Je merkt aan alles hoe Calvijn probeert Gods soevereiniteit en de menselijke verantwoordelijkheid recht te doen. Ook de verwerping is ondenkbaar zonder een levende en concrete relatie met de mens die zijn eigen keuzes maakt, overtuigingen heeft, beslissingen neemt en gevoelens uit. Calvijn maakt met andere reformatoren onderscheid tussen noodzaak en dwang. Zoals bij de farao in Egypte, diens verwerping was van God uit gezien noodzakelijk (Ex. 7:3v). Maar Hij dwingt een mens nooit kwaad te doen en legt het hem ook niet op. Zelfs als de menselijke wil aangetrokken wordt door het kwaad en zichzelf van vrijheid berooft, wordt die nooit gedwongen.

Calvijn stelt zich heel bescheiden op. Hij heeft niet de illusie dat hij dit alles begrijpt en doorziet. Hij kan niet

rijmen hoe de goddelijke wil en de menselijke verantwoordelijkheid samen kunnen gaan. Hij *geloofd* dat beide tot hun recht komen, maar hoe precies, dat doorgrondt hij niet. Liever een gelovige onwetendheid, dan een ongelovige ontkenning.

Schermen

Het meest werd ik getroffen door zijn beeld van een schermspel. Waar liggen de grenzen tussen goddelijke vrijheid en menselijke vrijheid? De Schepper daagt zijn mensenkinderen uit. De degens worden gekruist. Zij zijn volop in beweging. Mensen krijgen de ruimte. En opeens: parade – riposte, een stoot afslaan, gepareerd, en terugdringen of een tegenstoot uitdelen.⁴ God drukt de mens terug op zijn eigen terrein, zodat hij de grenzen die hem zijn opgelegd, niet overschrijdt. Hij blijft altijd in het veld van zijn eigen oordelen en beperkte beoordelingen. Door hem uit te dagen tot een levendige schermutseling, zorgt God dat de mens binnen zijn eigen terrein blijft.

Wij worden uitgenodigd af te gaan op de geweldige ruimte van goddelijke compassie die Christus heeft onthuld. Waarbij wij zijn goddelijke vrijheid eerbiedigen door Hem in zijn oneindige waarde te laten. Hem erkennend als de Schepper die op een goddelijke manier ook mensen in hun waarde laat.

Samenvattend

- Predestinatie, eeuwige voorbestemming, is een bijzondere vorm van voorzienigheid. De eeuwige raad van God breekt niet elk menselijk initiatief. Gods plan staat niet tegenover de concrete werkelijkheid, maar sluit die in.
- Twee polen geven de spanning. Met aan de ene kant de eer die God toekomt in zijn soevereiniteit. En aan de andere kant de menselijke waardigheid als schepsel, bedoeld voor zijn welzijn.
- Mensen zijn geen willoos slachtoffer, hun wil wordt hun niet ontnomen. Maar ze hebben ook geen 'vrije wil' waarmee zij God kunnen buitensluiten. Alsof Hij afhankelijk zou zijn van wat mensen bepalen.
- De mens houdt altijd een terrein waar hij zijn eigen wil kan beoefenen,

al kan hij zich nooit op eigen kracht bekeren. Dat kan alleen door de liefdevolle keuze van God.

- In Christus trekken alle lijnen samen. Spreken over predestinatie los van Hem is een onmogelijke abstractie. In Christus ontmoeten God en mens zich daadwerkelijk.
- Goddelijke soevereiniteit gaat samen met menselijke verantwoordelijkheid. Zelfs als wij niet kunnen doorgronden hoe die samenwerking verloopt (gelovige onwetendheid). Dat is niet zonder rede, maar gaat het scherpst verstand te boven.

Literatuur

- A. De Quervain, *Calvin, Sein Lehren und Kampfen*, Berlijn 1926.
 A.D.R. Polman, *De praedestinatieleer van Augustinus, Thomas van Aquino en Calvijn*, Franeker 1936.
 François Wendel, *Calvin, sources et évolution de sa pensée religieuse*, Parijs 1950.
 J. Kamphuis, *Met Calvijn in de impasse?*, Ermelo 1989.
 H. Oberman, *De erfenis van Calvijn. Grootheid en grenzen*, Kampen 1988.
 J. van Eck, *God, mens, medemens. Humanitas in de theologie van Calvijn*, Franeker 1992.
 M. de Kroon, *De eer van God en het heil van de mens*, Leiden 1996.

Noten:

¹ Van de priester Albert Pigghius in Nederland, De libero hominis arbitrio et divina gratia, Coloniae 1542, en de arts Jérôme Bolsec.

² L'institution Chrétienne, (éds. Kerygma 1978) I, 16-17; II, 2,3,4,5; III, 13,10,21,22,23,24. En enkele preken, zoals Eph. 1:4 http://www.the-highway.com/Calvin_Eph3.html en Gal. 4:26-31 www.the-highway.com/Calvin_Gal4b.html. Naast zijn commentaar op Mat. 23:37 (1555) en Joh. 6.

³ Dit mondde uit in een lezing: 'La prédestination et la liberté humaine peuvent-elles faire ménage commun?' (Kunnen predestinatie en menselijke vrijheid samengaan?), die ik hield op een congres over de betekenis van christelijke vrijheid te Aix-en-Provence in maart 2007.

⁴ De *parade* is een actie met het wapen, die verhindert dat de aanval de tegenstander treft. Na een parade volgt in principe altijd een *riposte*. De riposte is de aanval na de parade. Vgl. J. van Eck, *Humanitas*, p. 26.

Verjaardag

Deze column schrijf ik op mijn verjaardag. Ik heb er alle tijd voor. Er is geen visite. Mijn jongens vragen zich prompt af of ik wel vrienden heb. En mijn vrienden vragen zich af of ik nog wel een vriend wil zijn. Want ik heb de verjaarsvisite afgezegd. Ik ben God dankbaar voor elke dag mij hier gegeven. Maar ik wil dat dit keer even niet met alle drukte van een verjaarsfeest vieren. O, het is gezellige drukte. Zeker als je als dominee jarig mag zijn. Dan is je huiskamer 's morgens vol met de ouderen uit de kerk. We drinken koffie en eten taart. We schenken een glaasje bowl en een borrel, ouwe jongens of een advocaatje met slagroom. En 's avonds komt een wat jonger deel van de gemeente. Niet te vroeg en allemaal tegelijk. De jassen stapel ik op de trap en ik verzoek de gasten om door te lopen naar achteren. We schudden elkaar de hand met een glas in de andere hand, we verstaan elkaar nauwelijks en gelukkig zijn de laatsten zo sympathiek dat ze je helpen met opruimen.

De grootste verjaardagen vierde ik in Spakenburg. Ik herinner me nog mijn verbazing toen ik daar mijn verjaardag voor het eerst vierde. Ik liep 's morgens met mijn honden het huis uit en struikelde over vijf kratjes met vis: zoute haring, makreel- en palingfilet. Ik vroeg me op dat uur nog even af hoe ik dat allemaal moest consumeren, ik overwoog de aanschaf van een diepvrieskist, maar in de loop van de dag werd het me duidelijk. Het liep de hele dag door. Ze kwamen de voordeur binnen en gingen via de achterdeur er weer uit, en toen de laatste was gepasseerd, was de vis schoon op. Ook de royale

harten – een platte koek – opgespoten met een hartelijke felicitatie en – heerlijk – de natte keek. De cadeauverpakte wijnflessen kon ik tijdig wegbergen in de kelderkast. Ik moest immers wel mijn betaalbare en best drinkbare Aldi-wijn kwijt op deze dag.

Mooie herinneringen, en ik koester ze graag. Zoveel hartelijkheid! Maar ik constateer dat ik in een levensfase kom waarin je het graag bij die koestering wilt laten. Mijn schoonmoeder van 84 jaar lacht me daarom uit. Haar verjaardagsfeest is nog altijd een meerdaagse. Na de familie ontvangst ze nog eens apart de burens en de vrienden. Ze doet het nog op de klassieke manier. De visite krijgt een stoel gewezen en dan worden de consumpties in twee, soms drie ronden geserveerd. En zo is het natuurlijk ook best wel vol te houden. Maar de festijnen van onze tijd zijn toch doodvermoeiende bezigheden. Je stáát de hele tijd en je moet jezelf bedienen. En waar je vroeger enkel een conversatie gaande moest zien te houden met wie er naast je zat, word je nu geacht om met iedereen een woordje mee te spreken. En waarover praat je dan met elkaar?

Ach, ik moet bekennen dat ik al langer een wat antiverjaardagsfeestgevoel heb. Als kind lag ik op mijn geboortedag natuurlijk vroeg met een bonzend hart wakker. Maar toen kwam de fase van de partijtjes, waarvoor de gasten worden geselecteerd. En als je dan tóch eens was verkozen, kwam je op een feest met een sfeer waarbij jij je toch wat ongemakkelijk voelde. En wat te denken van het 'Lang zal ze leven'? Toen mijn vader

vijftig werd, stelde ik voor om nu maar een psalm te zingen. Een tante keek me onderzoekend aan: denk je dat je vader aan zijn laatste levensjaar begonnen is?

Er zijn er die de Bijbel erbij halen. Die schrijft een verjaardag niet voor. Integendeel, zo zegt men wel. Twee keer wordt van een verjaardag verteld. En dan gaat het om de vierdag van twee god-loze vorsten. De farao van Egypte (Gen. 40:20) en Herodes Antipas (Mat. 14:6). Grote feesten, er wordt gedanst en gedronken en ten slotte... vermoord. En zou het in Job 1 ook niet gaan om verjaardagen, als daar wordt verhaald van de feesten van Jobs zonen 'ieder in zijn eigen huis'. Ze kwamen bijeen om te eten en te drinken, en na afloop moesten ze zich melden bij hun vader voor een reinigingsritueel. Want Job dacht bij zichzelf: misschien hebben mijn kinderen wel gezondigd en God in hun hart vervloekt.

Ik laat deze column lezen aan mijn vrouw. En ze heeft prompt spijt dat we de verjaarsvisite hebben afgezegd. Bind nu maar wat in, zegt ze me. Staat er ook niet ergens geschreven: Vier uwe vierdagen! We slaan de Bijbel er nu bij op. Het staat in Nahum 1:15. Vier de feesten!, lezen we. Op het gevaar af dat we de tekst uit de context lichten, drinken we samen koffie en eten we een taartje.

G. Zomer

Heilig vuur in Amsterdam

Het Stedelijk Museum in Amsterdam zit tijdelijk zonder onderdak. Oorzaak is een ingrijpende restauratie van het gebouw aan de Paulus Potterstraat, waarin het al sinds de oprichting in 1895 gevestigd is. Dankzij de gastvrijheid van de Nieuwe Kerk kan er toch – tot 19 april – een deel van de collectie getoond worden in de tentoonstelling *Heilig Vuur. Religie en spiritualiteit in de moderne kunst*.

De catalogus bij de expositie lijkt door kleur en afmetingen op een stevige zakbijbel.¹ In het voorwoord vertelt directeur Gijs van Tuyl dat de keuze voor het thema van de tentoonstelling samenhangt met ontwikkelingen in de samenleving. Het is een opmerkelijke keuze, want in de geschiedenis van het Stedelijk Museum speelde religie geen rol van betekenis. Integendeel, men vond dat religie juist moest worden overwonnen in de nieuwe kunst; er zou een maatschappij komen die principieel seculier en socialistisch was. Moderne kunst en religie hadden niets met elkaar te maken: religie behoorde tot het verleden, moderne kunst wees naar de toekomst. Maar nu, ruim een eeuw na de oprichting van het Stedelijk Museum, zijn religie en spiritualiteit ‘in’ en durft men met andere, postseculiere ogen naar de eigen verzameling te kijken. In een radio-interview zei Van Tuyl het zo: ‘We dachten altijd dat we een “goddeloze” collectie in huis hadden, maar achteraf blijkt dat toch een te nauwe interpretatie.’

In dit artikel wil ik een impressie geven van de tentoonstelling. Aan de hand van een paar werken waarop ik inzoom, zal ik op de achtergronden ingaan.

Christelijke motieven

De tentoonstellingsmakers hebben in de kerk een binnenruimte gebouwd in de vorm van een kruis. Iedere arm van het kruis vormt een witte kubus die een gewijde sfeer moet oproepen. Wat is er zoal te zien in deze ruimte? In

ieder geval een grote verscheidenheid aan kunstvormen: schilderijen, grafisch werk, beelden, installaties, en video's. Voor veel argeloze Nieuwe Kerkgangers zal het nog niet zo gemakkelijk zijn om te ontdekken wat nu het spirituele of religieuze ervan is. Wie een rondgang langs de ongeveer tachtig werken maakt, ontdekt bij een deel ervan bekende bijbelse thema's (*Jacob met de engel*, *Christ mort – de dode Christus*), verder een aantal kruisen, en typisch katholieke motieven als madonna's en heiligen. Sommige roepen ontroering op door de intieme vroomheid die eruit spreekt, andere grijpen je naar de keel omdat de kunstenaar heftig lijden uitbeeldt. Dit laatste is het geval bij *Crucifixion* van Antonio Saura, een werk in zwart, grijs en bruin. Het gaat hem niet om het unieke offer van Christus, maar hij herkent in dit beeld zijn persoonlijke leed en beschouwt het ook als een symbool voor het lijden van de mensheid.

Het porseleinen *Madonna and Child* van Philip Eglin roept vervreemding op. Het is gemodelleerd met behulp van wegwerpverpakkingen, Maria heeft een M van McDonalds op de borst, is beschadigd en ook het kind is zwaar verminkt. Het is een beeldje uit een hele serie madonna's van deze kunstenaar, die door hun beschadigingen doen denken aan middeleeuwse madonna's. En toch krijgen we niet de indruk dat Eglin de bedoeling heeft met zijn werk religieuze gevoelens op te wekken.

Datzelfde kan gezegd worden van *Ushering in Banality* van Jeff Koons, een paar houten cherubijntjes die een varkentje voortduwen. Het lijkt erop dat deze kunst niet zozeer gemaakt is om te verwijzen naar het heilige, maar dat het heilige gebruikt wordt om dingen aan de kaak te stellen, zoals onze overmatige consumptie of de wegwerpcultuur. Een collega en bewonderaar van Eglin schreef over zijn madonna's: 'Oneerbie-

Philip Eglin, Madonna and Child, 2000

digheid is een karakteristiek van zijn werk, het is brutaliteit die begrensd en ondersteund wordt door de prachtige constructie van zijn vormen.² Bij het blasfemische werk van Gilbert & George en Thierry de Cordier gaat het gevoel van vervreemding over in afkeer. Hier worden religieuze symbolen regelrecht geperverteerd.

Geschilderde zakdoek

Enkele kunstwerken verwijzen naar een van de grote wereldreligies: de *TV-Buddha* van Nam June Paik en *Knipoog* van Rob Birza. Daan van Goldens *Compositie met lila ruit* en *Compositie met blauwe ruit*, de eerste met een tafelkleedmotief, de tweede met dat van een zakdoek, zijn ook door de sfeer van het zenboeddhisme geïnspireerd en kunnen aanzetten tot contemplatie. De bekende kunsthistoricus Henk van Os was gevoelig voor dit effect. In de kamer van zijn collega zag hij bijna dagelijks zo'n geschilderde zakdoek: '...ik had er nooit speciale aandacht aan geschonken. Een aardigheidje zeker, dacht ik in het

Rondblik

D.E. Slump-Schoonhoven

Jeff Koons, *Ushering in Banality*, 1988

voorbijgaan. Totdat het me opviel dat die zakdoek ongelofelijk zorgvuldig was geschilderd, met meer intensiteit en perfectionisme dan een zakdoek eigenlijk waard was. Of niet? Dat schilderij had de kwaliteit dat het zonder dat je er erg in had een meditatief nadenken over kunst, en over kunst en leven tot stand bracht. ... Het werk was een opwekker van overwegingen, zoals middeleeuwse kunstvoorwerpen voor particuliere devotie dat kunnen zijn.³ Spiritualiteit wordt zo wel een heel breed begrip.

Daan van Golden,
Compositie met blauwe ruit, 1964

Het rijk van de Geest

De vele abstracte werken op deze tentoonstelling geven niet meteen hun religieus-spirituele karakter prijs. Onder de spraakmakers van de kunstwereld (dus niet alleen door het Stedelijk Museum) zijn ze dan ook lange tijd als seculier bestempeld. Toch waren er wel enkelen die wezen op religieuze invloeden waaraan de betreffende kunstenaars onderhevig waren. Hier in Nederland werd dat bijvoorbeeld gedaan door Hans

Rookmaaker. De rede die hij in 1965 bij zijn aantreden als hoogleraar hield, had de veelzeggende titel 'De kunstenaar een profeet?' Vanaf de jaren tachtig is er steeds meer erkenning gekomen voor deze achtergronden, onder andere door een tentoonstelling getiteld *The Spiritual in Art*. Deze titel was ontleend aan het boek van Kandinsky *Über das Geistige in der Kunst*. Hij was met Mondriaan een pionier van de abstracte kunst in het begin van de twintigste eeuw. Zij schreven veel over wat hen dreef, zodat we daarvan een goede indruk kunnen krijgen.

In de negentiende eeuw ondermijnden de industriële revolutie en de leer van Darwin het geloof in de openbaring van de Bijbel, en ging men het leven ervaren als kil en zonder zin en betekenis. Veel kunstenaars zochten hun toevlucht in allerlei occulte stromingen zoals de theosofie. Ze wantrouwden de materiële werkelijkheid, zochten naar eenheid met een diepere, geestelijke realiteit en wilden hun werk daaraan dienstbaar maken. Zo wilde Mondriaan met zijn streng-geometrische werk een absolute harmonie uitdrukken. Kandinsky zag lijnen en kleuren als psychische krachten die vibraties van de ziel konden voortbrengen. Ook de natuur kende die vibraties, maar ze gingen helaas schuil achter de zichtbare materiële vormen. De kunstenaar kreeg de taak om die vibraties bij de toeschouwer op te wekken en daarmee een nieuwe spiritualiteit mogelijk te maken. Beide mannen werden gedreven door utopische idealen: de kunst zou in staat zijn een nieuwe samenleving tot stand te brengen.

Kandinsky was erg onder de indruk van de middeleeuwse denker Joachim van Fiore. Deze meende dat er drie tijdperken in de geschiedenis waren: het rijk

van de Vader (het Oude Testament), dat van de Zoon (het Nieuwe Testament) en dat van de Geest. Deze laatste periode zou volgens Joachim uiteraard aanbrenken in zijn eigen tijd, maar Kandinsky dacht dat dat pas in de twintigste eeuw zou gebeuren, als door de kunst het materialisme overwonnen zou zijn.

Zowel Kandinsky als Mondriaan hebben een plek gekregen in de Nieuwe Kerk, evenals tijdgenoten die door soortgelijke denkbeelden gedreven werden, zoals Malevich, Klee en Arp.

Kom met mij in de leegte

De verwachtingen die deze kunstenaars koesterden ten aanzien van een geestelijk tijdperk, bleken niet uit te komen. Maar wel bleef – in een samenleving die zeker niet minder dor en materialistisch was geworden – de ervaring van zinloosheid bestaan, evenals het verlangen naar een diepe verbondenheid met de totale werkelijkheid. Hiervan getuigt het naoorlogse werk van Barnett Newman en Mark Rothko: grote kleurvlakken, die bij Newman doorbroken worden door zogenaamde zips. De toeschouwer moet deze vlakken eigenlijk niet van een afstand bekijken, maar zich erdoor laten opnemen. Zo kan zijn gevoel van individualiteit verdwijnen en voelt hij zich één met de kosmos, of met het goddelijke. Ook van de werking van deze kunst getuigt Henk van Os. Hij mijmert in een van zijn columns over het verlangen van de zeiler om op te lossen in de ruimte, om elk 'tegenover' te verliezen en zegt dan dat er enkele schilderijen zijn die aan dit verlangen tegemoetkomen: 'De schilderijen van Rothko wekken een meditatieve vorm van aandacht die kan overgaan in de mystieke ervaring van opgaan in het niets. Aan het einde van zijn leven wilde Rothko het liefst praten over Meister Eckhart, die voor de weg naar het niets, dat alles is, woorden heeft gevonden.'⁴

'Het niets, dat alles is.' Door deze gedachte voelde Yves Klein zich aangesproken. Hij werd vooral bekend door een foto waarop hij staat afgebeeld terwijl hij van een gebouw afspringt. Deze foto ging vergezeld van de oproep 'Kom met mij in de leegte!' Voor hem was Geest en Leven identiek met de oneindige Ruimte of de Leegte waarin alle tegenstellingen zijn opgeheven. Deze

Yves Klein, *Sprong in de leegte*, 1960

leegte probeerde hij gestalte te geven door diepblauwe monochrome doeken, waarvan er een in Amsterdam hangt.

De roep om ervaring

Voor iedereen die geïnteresseerd is in de ontwikkelingen in onze cultuur, geeft deze tentoonstelling stof tot nadenken. Ook in Parijs en München is onlangs aandacht besteed aan de thematiek van het spirituele in de kunst, op de tentoonstelling *Traces du Sacré/Spuren des Geistigen*. In de bijbehorende catalogus wordt erop gewezen dat er een grote behoefte is aan de ervaring van wat Rudolf Otto noemt het 'mysterium tremendum', aan het eerbiedige, bijna ang-

stige huiveren in het aangezicht van een goddelijke tegenwoordigheid. Moderne kunstenaars proberen met hun werk een ontvankelijke houding op te roepen en deze sensatie te bewerkstelligen.⁵

Misschien moeten we zeggen dat de moderne kunst uit nood geboren is: het einde van het geloof in God betekende ook het einde van de verbondenheid met een zinvolle werkelijkheid. Daarom is er zo'n sterke hang naar het voelen van dat wat dieper ligt dan onze alledaagse waarneming, maar wat niet te benoemen is.

Ook onder christenen wordt veel meer dan vroeger het verlangen uitgesproken naar echte godservaringen, vaak gekoppeld aan de vraag naar bepaalde

soorten muziek, liturgische vormen en ook kunst. Zou dit komen doordat ook bij ons het besef dat we leven in een door God gegeven schepping, langzaamzaam wegebt? En dat de aanwezigheid van God daardoor niet meer wordt opgemerkt in het dagelijkse leven, zodat het geloof dreigt te versmallen tot een emotionele relatie tussen God en mens? Professor Van Bruggen heeft indringend geschreven over de symboolwaarde van de door God beheerste werkelijkheid, zowel van de geschiedenis als van het christelijke leven.⁶ Alles verwijst naar de Schepper, die niet onbenoembaar is, maar Zich bekendgemaakt heeft. Het lijkt me een uitdaging voor christelijke kunstenaars om aan deze overtuiging uitdrukking te geven, net zo adequaat als de kunstenaars op deze tentoonstelling dat met de hunne doen.

Ida Slump-Schoonhoven is coördinator van de Rookmaakerkring voor kunst en cultuur. Deze kring organiseert op zaterdagochtend 7 maart een bijeenkomst voor belangstellenden, waar dieper op de tentoongestelde werken wordt ingegaan. 's Middags volgt een bezoek aan de tentoonstelling. Zie www.icsnet.nl.

Noten:

¹ Heilig vuur. *Religie en spiritualiteit in de moderne kunst*. Stedelijk museum in de Nieuwe Kerk, 2008.

² Alison Britton, *Philip Eglin*, essay bij een tentoonstelling van 16 juni tot 29 juli in de Barrett Marsden Gallery in Londen.

³ Henk van Os, *Augustinus op het strand*, (Amsterdam 2008), p. 125, 126.

⁴ Idem, p. 19-21.

⁵ *Spuren des Geistigen/Traces du Sacré*, München 2008, daarin Jean de Loisy, 'Im Angesicht dessen, was sich entzieht', m.n. p. 22.

⁶ Prof. dr. J. van Bruggen, 'Symbolen worden tot cymbalen. Hoop op betekenis', in: *De Reformatie*, jrg. 74, nr. 36 en 37, 1999.

Gestuurde liefde

Nadenken over ambtsdragers en gemeenteleden

Met of zonder...

Het beeld van de gondel of de roeiboort is een bekend beeld uit de gemeenteopbouwliteratuur. Zo worden twee types kerk getekend. Een kerk kan lijken op een gondel in Venetië of een roeiboort op de Thames.

Ieder kan zich bij het beeld wel iets voorstellen. In een gondel laat je je rondvaren. Er is prachtig uitzicht vanaf het water op de stad Venetië. De gondelier duwt de boot aan en werkt zich in het zweet. Je hoeft zelf niets te doen. Je bent toerist. Dat is het grote verschil met de roeiboort op de Thames – het gaat erom welke boot de snelste is..., alleen als iedereen hard aan de riemen trekt, maak je een kans. Je bent sportman of sportvrouw.

Wat wil dit beeld zeggen? Het is wel eens interessant om het toe te passen op de ambtsdrager en het gemeenteledid. Betekent het beeld van de gondel dat de ambtsdrager het belangrijkste doet in de kerk en betekent de roeiboort dat het ook zonder die ambtsdrager kan?

De sterke leider

Er is een dubbele beweging te merken als het om het ambt gaat. Aan de ene kant kan men weinig waardering meer voor het ambt opbrengen. De gene die vanwege het feit dat hij als fulltime ambtsdrager het meest in de picture staat – de predikant – is van zijn voetstuk gevallen. Die verandering geeft persoonlijke moeiten. Er zijn (nog steeds) predikanten die daar niet goed mee om kunnen gaan. Er zijn ook gemeenteleden die het feit dat de sokkel onder de predikant weg is, aangrijpen om hem een stevige schop te geven. Dat heeft dan vaak met allerlei frustraties te maken.

Als je daaraan denkt, is het heel bijzonder dat tegenwoordig ook in de kerk

weer de roep klinkt om een sterke leider. De binding aan de kerk als instituut neemt af, maar je ziet dat mensen op andere dingen gaan letten die belangrijk worden. Voor sommigen is de grote vraag niet meer of een kerk zich houdt aan Gods Woord, maar of er een inspirerend leider is. Dat is een maatschappelijke trend die ook in de kerk te merken is. De ambtsdrager is van zijn voetstuk af, de leider moet opstaan.

Deze gewijzigde context brengt voor ambtsdragers de verleiding om de grote man te gaan spelen, de vlotte jongen of de wijze leider. Je merkt dat aan de manier waarop ook binnen de gereformeerde kerken steeds meer over leiderschap gesproken wordt. Het woord ambt raakt er wat uit. En dat is op zich geen ramp, maar toch zijn er wel redenen om dit woord als een tegenwoordwoord in de kerk te handhaven. Prof. dr. C. Trimp noemt als kenmerken van het begrip 'ambt': de *structurele ordening* van het functioneren in de gemeente, het *gere-*

geld en voortdurend karakter daarvan en de door Christus verleende *volmacht*.¹

Het gaat er dan niet om de leider te willen zijn vanuit eigen gezag, maar ambtsdrager vanuit Christus' gezag. Het gaat de ambtsdrager om God en de doorwerking van zijn Woord.

Het Woord centraal

Gezond ambtelijk bewustzijn is dat je als ambtsdrager beseft dat je geroepen bent om ook de profeet van God te zijn. En het houdt in dat je dat gelovig doet, ook al weet je hoe het meestal met profeten afloopt. Vanuit die houding kun je als ambtsdrager ook zeggen waarop het staat en de verschillen benoemen en de waarheid spreken zonder angstig te zijn. Dat vraagt moed als je weet dat je de boosheid van een gemeenteledid op je hals haalt of dat je tegenover de gevestigde mening in een gemeente komt te staan. Maar het alternatief is dat je alleen maar uitvoert wat de gemeente wil. Dat is een poos vol te houden, maar op de duur zal een knecht van God dat niet uithouden. Gelovig niet, maar ook psychisch niet.

Gemeentebreed

H. Drost

‘Wanneer men altijd wil streven naar harmonie en naar “de boel bij elkaar houden” en niet een conflict in de gemeenschap durft te benoemen waarbij groter belangen in beeld zijn dan rust en eendracht, zoals waarheid en gerechtigheid, daar wordt gebogen voor de macht van het lokale moralisme’ (uit: *Levend lichaam*).

Hoe moedig zijn de voorgangers?

Ik vrees wel eens dat we in een tijd van het mondige kerkklid zijn terechtgekomen bij de onmondige ambtsdrager. Is het niet verstandig de mond maar te houden op de huisbezoeken of op de preekstoelen? Als je wel duidelijk bent, krijg je de wind van voren!!

Het is van belang niet alleen naar mensen te kijken, maar naar je Zender te luisteren. Iedereen weet dat je als ambtsdrager tussen de HERE en de mensen werkt. Maar waar we zo druk met elkaar zijn, wordt het eerste wel eens vergeten. Het Woord van God moet via de ambtsdrager tot zijn recht komen.

Dit principe kan alleen goed functioneren als van de kant van de gemeente ook beseft en beleefd wordt dat het om Gods Woord gaat. Op dit punt mag de gemeente wel iets van de gondel hebben. Het gaat er in de eerste plaats niet om dat we zelf roeien, maar het gaat in de kerk om wat een Ander doet. Het gaat om Christus. En net als toeristen die zich in Venetië laten rondvaren en onder de indruk komen van de stad, mogen wij ons door het Woord het kruis laten schilderen wat Christus daar deed, zodat we diep onder de indruk komen van de woorden: ‘het is volbracht...’ Daar begint de liefde. De liefde die daar niet begint, is activisme zonder genade. Het begint bij het kruis en het eindigt daar.

De kerk is kerk onder het kruis.

Het recht van het gemeentelid

Het kan niet zoveel kwaad dat er wat minder hoog tegen de ambtsdrager wordt opgekeken, als we opnieuw gaan kijken wat de Bijbel ons in deze cultuur daarover te zeggen heeft. En je leert in onze tijd opnieuw te zien dat het in het ambt niet alleen om regeren gaat (dat ook!!), niet alleen om (ver)zorgen (dat

ook!!), maar om stimuleren. Dat is de visie op het ambt die we tegenkomen in Efeziërs 4, waar staat dat Christus uit de hemel aan zijn gemeente ambtsdragers schenkt ‘om de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst’ (Ef. 4:11).

Dat vraagt misschien van een ambtsdrager ook dat hij wat anders gaat denken en kijken. Het gaat in ambtelijke zorg niet alleen om de zorg over gemeenteleden die in problemen komen, maar ook om de zorg of gemeenteleden in het lichaam van Christus tot hun recht komen. En dat bedoel ik dan niet in de moderne zin van het woord in de richting van zelfontplooiing, maar in die zin dat ieder met zijn of haar gave bezig kan (!!)

W.H. Velema heeft mooi beschreven dat het bij de gaven niet alleen gaat om de bereidheid om je in te zetten, maar dat ‘de bereidheid om gaven te besteden opgevangen moet worden door de mogelijkheid in de gemeenschap van de gemeente om dat te doen. Waar die mogelijkheden niet gecreëerd worden of zelfs tegengestaan worden, daar stokt het dienstbetoon.’ Hij wijst dan op de coördinerende en stimulerende rol van de ambtsdragers.²

De ambtsdrager moet sturen en zorgen dat ieder stevig kan roeien. Dat wordt een gemeente die lijkt op de roeiboet op de Thames. Het gaat niet alleen om inzet, maar om het samen te doen. Als de roeiers niet gelijk op roeien, verliest de boot snelheid en wordt de race gegarandeerd verloren. Alleen als je gecoördineerd aan de riemen trekt, is er snelheid. Gelukkig is er dan de ambtsdrager om die coördinatie te geven, als heel wat gemeenteleden zo door de Geest zijn geraakt dat ze hun gave willen inzetten in de opbouw van de gemeente.

Gaventest?

In het boekje *Gemeentegetrouw* wordt die denklijn toegepast in een visie op de gaventest. De auteur is niet zo enthousiast over de gaventest. Hij noemt een aantal nadelen, onder andere dat het initiatief wordt gelegd bij het gemeentelid die iets met zijn gaven moet gaan doen (waarbij de functie van het ambt dus buiten beeld raakt). Zo’n gaventest heeft toch iets van een zelf het initiatief naar je toetrekken, wat hoogmoedige chris-

tenen kan kweken. Ds. H. van Ginkel schrijft: ‘Wanneer de kerkenraad hierin leiding geeft, kan niet alleen rekening worden gehouden met de aanbodkant, met de gaven die moeten worden benut, maar ook met de vraagkant, met het werk dat moet worden gedaan en met de zorgen en noden in de gemeente en in de wereld.’ Dat is een interessante lijn als het gaat over het samenkomen en samenwerken van de inzet van gemeenteleden onder leiding van de kerkenraad.

Ontvankelijkheid en verantwoordelijkheid

Dat beeld van de kerk als gondel en als roeiboet laat op deze manier twee kanten zien van gemeenteopbouw. Ingrid Plantinga, die voor prof. dr. M. te Velde een scriptie schreef over gemeenteopbouw, vat diens visie op de mentaliteit van de werkers in de kerk samen met de woorden: ontvankelijkheid en verantwoordelijkheid.

Interessant is dat ze signaleert dat in de theorieën over gemeenteopbouw er tussen de regels door wel dingen gezegd worden over de mentaliteit bij het werken in de kerk, maar dat het maar zelden een apart thema is. Voor mezelf en alle andere zondige activisten haal ik een mooi gedeelte aan over ontvankelijkheid.

‘Wanneer de ontvankelijkheid geen plek heeft in de gemeenteopbouw, wordt het een menselijke aangelegenheid. Dan ligt het activisme op de loer. ... Wanneer men zich concentreert op de eigen plannen, op wat er allemaal gedaan kan worden in de kerk, vergeet men open te staan voor de leiding en voor de correctie van de Heilige Geest.

God weet in zijn wijsheid zoveel beter dan wij hoe de gemeente gebouwd moet worden, in welk tempo dat kan gebeuren, welke methoden daarvoor gebruikt kunnen worden. Soms is gemeenteopbouw dan ook vooral een kwestie van luisteren en voelsprietten ontwikkelen voor Gods wijsheid. Geduld wordt niet voor niets genoemd als vrucht van de Heilige Geest (Galaten 5:22). Deze mentaliteit te handhaven is misschien wel de moeilijkste taak waar de gemeenteopbouwer voor staat’ (p. 107).

werkt Gods Heilige Geest in harten en kerken. Een mooie oproep tot trouw aan de gemeente, ook al is er over de visie op kerk en verbond nog wel eens door te praten.

- Ingrid Plantinga-Kalter, *De gereed-schapskist van de gemeenteopbouw. Een inleiding op gemeenteopbouw*. Doctoraalscriptie TU Apeldoorn met als begeleider prof. dr. M. te Velde (het citaat is te vinden op p. 107). Hoofdstuk 9 gaat over theologische missers in gemeenteopbouw. Ze noemt het verlangen naar grijpbaarheid, de neiging tot absolutisme en dat de profetische taak van gemeenteopbouw buiten beeld blijft. In dit artikel wijs ik aan dat dat laatste ook de houding in het ambt bedreigt.

Literatuur

- Rein Brouwer e.a., *Levend lichaam. Dynamiek van christelijke geloofs-gemeenschappen in Nederland*, Kampen 2007 (de citaten zijn te vinden op p. 159-160).
- Drs. M. van Campen, *Gemeenteopbouw rondom het Woord*, Zoetermeer 2000. Hoofdstuk 5 heet: 'Gondel of roeiboort?' Aan het eind komt de auteur met sectieteams als een mogelijkheid om persoonlijke aandacht aan mensen te geven. Het is mijn ervaring dat het inschakelen van ambtsdragers zowel als gemeenteleden in dergelijke sectie- of wijkteams goede samenwerking kan geven tussen ambtsdragers en gemeenteleden vanuit ieders eigen verantwoordelijkheid.
- H. van Ginkel, *Gemeentegetrouw. In gesprek over de opbouw van de gemeente*, Kok, Kampen. Dit is het tweede deel in de twaalfdelige reeks 'Gereformeerd Belijden', uitgegeven onder verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond (het citaat staat op p. 61). Gemeenteopbouw is belangrijk, maar er kunnen al snel eenzijdigheden optreden. Ds. H. van Ginkel laat vanuit de Bijbel zien hoe de kerk de kerk van de Drie-enige is. Dat de kerk van de God van het verbond is, behoedt voor activisme. Dat de kerk van Christus is, betekent dat Hij in het midden moet blijven staan. Dat de kerk van de Geest is, houdt in dat het Woord bij alle toestanden toch centraal moet blijven staan. Want zo

Noten:

¹ In: *Ministerium. Een introductie in de reformatische leer van het ambt*, Groningen, 1982, p. 118 (geciteerd via dr. A.N. Hendriks, *Van God gezonden. Over de ambten in Christus' kerk*, Woord en Wereld, p. 41).

² W.H. Velema, *Een levende gemeente. Met het oog op gemeenteopbouw*, Kampen, 1992, p. 18.

Nader Bekeken – speciale abonnementen

Neem een proefabonnement op Nader Bekeken! U ontvangt het blad dan drie maanden voor maar € 5,-. Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op Nader Bekeken.

Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!

Bel 050-3013636 of mail woordenwereld@scholma.nl of kijk op www.woordenwereld.nl

Genade ervaren

Dr. Jos Douma schreef een prachtig boekje over genade. Zijn grote doel is genade concreter te maken in ons leven. We weten ervan, we horen er vaak over, maar speelt genade concreet een rol in ons leven? Met woorden, oefeningen, vragen en opdrachten doet collega Douma een verdienstelijke poging genade meer handen en voeten te geven in ons leven.

Te ver

Soms gaat hij daarin erg ver, te ver. In de inleiding spoort hij ons aan de Geest van God biddend uit te nodigen. Dat is een uitdrukking waar ik steeds meer moeite mee krijg. Het klinkt zo arrogant. Ik kan wel een kennis uitnodigen op de koffie, maar niet de koningin. Stel, je stuurt een uitnodiging aan Hare Majesteit voor je feestje. Het lijkt me dat haar secretaris je niet eens beantwoordt. Je mag nederig aan de Heilige Geest vragen of Hij in je wil blijven wonen en werken.

Voorts krijgen we het advies om op bepaalde momenten een pauze in te lassen in ons bijbellezen of gebed om dan te luisteren naar wat de Geest tegen je wil zeggen. Een gevaarlijk advies. Wie zegt dat het dan de Geest is die van alles in je naar boven laat komen? Waarom zijn dat niet je oude natuur of je denkfouten als product van je gebrekkige brein? De Geest werkt door het Woord, maar dat blijft in zulke pauzes dicht.

Definitie

Ds. Douma stelt het begrip genade centraal en geeft daarvan een definitie. Dat is uiteraard een fundamenteel gebeuren in een boek dat als titel draagt *Genade ervaren*. Wat is dan 'genade'? Hij zet zich daarbij af tegen andere definities. Zo geeft de uitleg 'genade is dat mijn zonden worden vergeven' blijk van een versmald genadebegrip. Genade is zoveel meer dan vergeving. Genade betekent dat God een gevende God is (p. 8v). Jammer dat op dit voor dit boek zo fundamentele woord de definitie niet nauwkeuriger is. God geeft ook straf.

Daarin is Hij ook een gevende God. Dat valt toch niet onder de noemer genade?

Douma smokkelt *gevolgen* van genade in, in zijn definitie: genezing van wonden en bevrijding van 'bonden'. Dit komt de helderheid van het boek niet ten goede. Op p. 28 komt het woordenboek wel in beeld, maar ook dat onderbouwt deze definitie niet. Het merkwaardige woord 'bonden' blijft Douma gebruiken vanuit voorkeur voor rijmwoorden (p. 69). Vervolgens zegt hij wel zeer waardevolle dingen over de drie punten die hij als inherent aan het begrip genade beschouwt, terwijl twee van de drie (genezing en bevrijding) naar mijn inzicht als gevolgen van genade te

duiden zijn. Doordat hij de dienst van de genezing en het bevrijdingspastoraat als onderdelen van het begrip genade presenteert, komt de echte inhoud van genade (vergeving) minder in beeld. Een recensent in het *ND* merkte terecht op dat Degene die de genade verdiende, 'grotendeels op de achtergrond blijft' (*ND* 10 oktober 2008). Dat gaat ten koste van wat genade werkelijk is.

Vervolgens stelt de auteur dat hij er wel zeker van is dat de kerken op het gebied van de dienst van genezing en bevrijding nog veel kunnen leren, maar tegelijk dat hij zelf nog in een proces van verlegenheid zit en dus (gelukkig) geen pleidooi voor het propageren van de dienst van genezing en bevrijding wil houden. Kerken kunnen natuurlijk altijd veel leren, maar dat te stellen terwijl je er zelf nog verlegen mee bent, komt wat arrogant over. Dat is ook mijn moeite

Korte boekbespreking

P.L. Voorberg

met de vergaande kritiek op de kerk aan het slot van zijn boekje (p. 81). De kerk van zijn jeugd zweeg over genezing en bevrijding. Ik vermoed dat het hier over de GKv te Meppel gaat. In de jeugd van ds. Douma had ik als predikant van Rouveen goede contacten met die te Meppel. Ik weet zeker dat ik niet de enige was die daar als (gast)predikant gepoogd heeft het volle evangelie, dus ook Gods Woord van genade en bevrijding te laten klinken. Het is mij een raadsel waar de auteur deze aantijging op baseert.

Genade

In zijn boek benadert Douma genade vanuit zes invalshoeken. In het kader van 'verbrokenheid' weet hij meeslepend en stimulerend te schrijven. Terecht geeft de auteur aan dat het eigenlijk jammer is dat David Psalm 51 schreef na zo'n opzichtige zonde. Zonde is niet

altijd zo opzichtig en vereist toch altijd diep berouw. Intrigerend is de vraag waarom Paulus in zwakheid nu zo'n vreugde schept, waardevol is Douma's reactie. Onder het opschrift 'wet en evangelie' waarschuwt Douma tegen goede voornemens (p. 31). Voor je het weet, ga je in eigen kracht aan het werk. Terecht om tegen vertrouwen op eigen kracht te waarschuwen, maar het aan het werk gaan kan ook een positief blijk van inzet zijn. Het zou jammer zijn als we geen goede voornemens meer kenden omdat dit een blijk van vertrouwen op eigen kracht zou zijn. Dan slaan we door.

De opgave van het vergeven komt op een warme manier in beeld: wij kunnen het (soms) niet, maar Jezus in mij wel. Het begrip 'ervaren' is een sleutelwoord in dit boek en krijgt uitgebreide aandacht (p. 45v). Heel sterk vond ik de analyse: als we daadwerkelijk berouw zouden hebben op de manier van Psalm 32, dan pas zou het een vrolijke boel

worden in onze kerken (p. 47). Bij de aansporing om onze gedachten te verwoorden naar God (p. 50) zou ik willen toevoegen: doe dat dan wel in eerbied. Deze aansporingen worden vaak nogal onbeschermd gegeven. Ook Job krijgt van de Heer daarop wel kritiek. De auteur wijst op allerlei bindingen ('bonden'); verhelderend, al is de vraag of ergens door geboeid zijn ook al onder 'bonden' moet vallen (p. 79v).

Het boek kent mooie exegetische paragrafen (een tekstregister zou in een tweede druk het boekje nog aan waarde doen winnen): Psalm 32, 103, 107, 147 en eindigt met gespreksvragen die het bruikbaar maken voor groepsbijbelstudie.

N.a.v.: Jos Douma, *Genade ervaren. Het verlossende werk van Jezus in je leven*, Kok, Kampen, 2008, ISBN 978 90 435 1497 2, 102 pag., prijs € 13,50

Twee geloven op één kussen...

Nu ons land multicultureel geworden is, worden er ook steeds meer huwelijken gesloten tussen mensen met een verschillende religieuze traditie. Met name als beide partners, die uiteindelijk uit liefde voor elkaar kozen, trouw willen blijven aan hun eigen geloof, vraagt dat heel veel van hen. Kán het überhaupt: twee geloven op één kussen?

Journaliste Pauline Weseman, die o.a. werkte voor *Ouders van nu* en *EO-Visie*, en nu onder meer voor *Trouw* schrijft, is zeer geïnteresseerd in het dagelijkse geloofsleven van de 'andersdenkende' medemens. Ze besloot om gemengde echtparen hierover te interviewen. Dat bleek nog niet zo gemakkelijk, vooral vanwege de vele vooroordelen waartegen die stellen dagelijks al moeten opboksen. Toch vond ze er uiteindelijk een tiental bereid om mee te werken en deze mensen hebben er door hun openheid en kwetsbaarheid voor

gezorgd dat een boeiend boek tot stand kon komen.

Bij alle gevarieerdheid is er wel eenzelfde conclusie: we hebben veel problemen te trotseren en het hoofd te bieden, maar we redden het en dus is ons huwelijk geen onmogelijkheid. Of zoals op de achterflap geformuleerd: 'In een multireligieuze samenleving als de Nederlandse zijn deze stellen de pioniers: inspirerende voorbeelden van hoe je samen een weg kunt vinden, zonder je eigenheid te verliezen.'

De auteur stelde het boek vooral samen 'om gemengde stellen – van beginnend tot vergevorderd – te inspireren maar ook hun omgeving voor wie deze relaties niet zelden de belevingswereld op zijn kop zetten. Mijn hoop is dat zij in dit boek herkenning en steun vinden. Vaak fungeren gemengde paren als ijs-

brekers in traditionele, soms vastgeroeste (familie)patronen' (p. 9).

In mijn ogen gaat het vaak om wonderlijke verhoudingen en dan spreekt

Korte boekbespreking

M.J.A. Zwikstra-de Weger

het bijna vanzelf dat je begint te lezen met in je achterhoofd de nodige vooroordelen. En ik moet ook bekennen dat die toen ik het boek uit had, nog lang niet alle zijn verdwenen.

De tien echtparen bestaan uit een christin en een bahá'i-aanhanger, een katholiek en een moslima, een jood en een atheïst, een protestantse en een boeddhist, een hindoe en een evangelisch christin, een moslim en een katholieke vrouw, een protestantse en een oud-katholiek, een boeddhist en een evangelisch christin, een katholiek en een hindoe, en een jood en een protestantse. Niet alle 'vreemden' zijn allochtoon, de boeddhisten bijvoorbeeld zijn gewone Hollanders. Heel bijzonder vind ik dat een predikante met een van hen getrouwd is. Van één echtpaar zijn beiden zelfs voorganger: zij is protestantse dominee, hij oud-katholiek pastoor. Velen zijn zelf kind uit een kerkelijk gemengd huwelijk en er is ook een homostel bij.

De belangrijkste verschillen van godsdienstige aard tussen de echtgenoten bestaan in hun omgaan met rituelen, de invulling van de – hoe dan ook, toch een religieuze – bijeenkomst op hun trouwdag (waarbij je ook nog eens rekening met de wederzijdse families moet houden), het vieren van de eigen religieuze feestdagen, hun visie op de dood en het leven hierna, en als er kinderen komen, natuurlijk de opvoeding: welk geloof geef je je kind mee?

Ik heb de interviews geboeid, maar vaak eerlijk gezegd ook met stijgende verbazing gelezen. Niet alleen vanwege de vele verschillen die het hoofd geboden moeten worden, en de vele vrijheden die men elkaar gunt en de afspra-

ken die er al dan niet gemaakt moeten worden, maar vooral omdat meermalen gezegd wordt: uiteindelijk geloven we toch allebei in dezelfde God. In de tafelgebeden van sommige gezinnen komt dat bijvoorbeeld naar voren: met de aanspreekvorm Heer bedoelt de ene echtgenoot God, de andere Boeddha; of Allah en God worden in hetzelfde gebed tegelijk aangesproken. De protestantse vrouw die getrouwd is met een joodse man, voelde dat bij de huwelijkssluiting de zegen van dezelfde God op hen kwam. Een man zegt dat z'n vrouw en hij zoveel dingen samen delen, maar dat een ander deel van het leven een eenzame weg is. Een evangelische christin is van mening dat de religie van haar man (boeddhist) niet naar Jezus leidt, maar dat hij zich bezighoudt met Gods tegenstander. Ze beseft ook dat ze veel gebed nodig heeft. Een echtpaar komt er rond voor uit dat hun samenleven een worsteling is. Vaak blijkt dat de ene partner meer tolerantie toont. Maar duidelijk is steeds weer dat het huwelijk van al deze mensen niet alleen geven en nemen is, maar ook voor een groot deel in stand blijft door het sluiten van compromissen, inleveren en rekening houden met.

In het laatste hoofdstuk tracht de schrijfster 'een verhelderend kader te schetsen aan de hand van de globale ontwikkelingen rond interreligieuze huwelijken in Nederland. ... (Ze) maakte hiervoor gebruik van wetenschappelijke bronnen en interviews met academisch geschoolde deskundigen over hun ervaringen met of onderzoek naar gemengde huwelijken.' Dat de meningen van die deskundigen soms lijnrecht tegenover elkaar staan, zal geen verbazing wekken. Voor Antoine Bodar gaat het spreek-

woord over de twee geloven op één kussen en de duivel die daartussen slaapt, nog wel op al stamt het uit vroeger tijd (toen katholieken en protestanten niet met elkaar in de kerk mochten trouwen). Hij vindt dat stellen moeten kiezen voor een trouwviering vanuit één geloofsrichting. De PKN-predikante Corry Nicolay doet daarentegen totaal niet moeilijk over het inzegenen van een interreligieus huwelijk, maar dat heeft er dan ook alles mee te maken dat voor haar het christelijk geloof niet meer de enige weg is die zalig maakt en dat God nooit helemaal in één godsdienst is vast te leggen.

Het boek besluit met enkele tips en adviezen voor een relatie van twee religieuze tradities. Alle geïnterviewde stellen beantwoorden de vraag of ze anderen zo'n relatie zouden aanraden, bevestigend door de verrijking ervan te beklemtonen, maar tegelijk noemen ze 'een flinke rits aan mitsen en maren'. Gé Speelman, gepromoveerd op het onderwerp huwelijken tussen christenen en moslims, adviseert om niet te overtuigd te zijn van je geloof, want als je allebei nogal orthodox bent, wordt elke kwestie een struikelblok, en bij elk punt dat je opgeeft, voelt dat alsof je heel je geloof opgeeft.

In meer dan één opzicht een ontdekkend boek!

N.a.v.: Pauline Weseman, *Het duivels kussen. Wat als je partner een ander geloof heeft dan jij?*, Kampen, Ten Have, 2008, ISBN 978 90 259 5812 1, 173 pag., prijs € 14,90

Artikelen uit oudere jaargangen blijven beschikbaar!

Als redactie willen we graag artikelen uit vorige jaargangen, die nog van belang (kunnen) zijn, voor de lezers en andere belangstellenden beschikbaar houden. De mogelijkheid om artikelen van tenminste twee jaar geleden op te vragen is er nu via www.woordenwereld.nl! Door te klikken op Nader Bekeken, Archief kunt u al uit een aantal nummers downloaden.

Verder is een groot trefwoordenregister op alle voorgaande jaargangen te vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Op weg naar het laatste oordeel

Van de hand van dr. A. van de Beek, hoogleraar theologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, verscheen een omvangrijke studie over eschatologie, de leer van de laatste dingen. Het is een intrigerend boek dat met veel kennis van de kerkvaders en moderne theologen geschreven is, en dat alleen al daarom verplichte stof voor predikanten zou moeten zijn, omdat de auteur zo knap de theologische ontwikkelingen beschrijft en voortdurend ingaat op vragen die mensen van deze tijd stellen.

Theologie blijkt ook aan mode onderhevig te zijn. De laatste tijd is er weer nieuwe aandacht gekomen voor wat de Bijbel zegt over het einde van onze wereld en de vragen die daarbij aan de orde komen.

Van de Beek is ervan overtuigd dat *de* boodschap van de Schrift is dat de Here God eens recht zal doen. Wij moeten weer serieus gaan nemen wat de kerk al van overoude tijden belijdt: Christus komt terug om te *oordelen* de levenden en de doden. Moderne mensen horen daar niet graag over. Maar de Schrift is er volkomen duidelijk in dat het uitloopt op een rechterstoel, waarbij uiteindelijk de dingen recht worden gezet. Dat heeft zijn implicaties voor ons theologisch bedrijf.

‘Een theologie die geen raad weet met het laatste oordeel, is een theologie, die niet geïnteresseerd is in de gerechtigheid (en dus in de God van Israël die in Christus tot ons gekomen is) of een theologie die geen weet heeft van de werkelijke wereld. ... In de wereld van het onrecht en het geweld van mensen, van het lijden van slachtoffers en de tranen van moeders, kan men niet zonder een laatste oordeel’ (p. 282).

Daar hebben we in het kort wat Van de Beek in zijn boek ons wil leren en vinden we de weg die hij aan de theologie van onze dagen wijst. Zijn boek heeft me bijzonder geboeid, doordat Van de Beek *ingaat* op de benauwende vragen die rijzen wanneer we onze wereld

vol onrecht en geweld serieus nemen. Kunnen mensen dan maar hun gang gaan? Is er nog een God die recht doet? Is er iets veranderd door de overwinning van Christus op de boze en het boze?

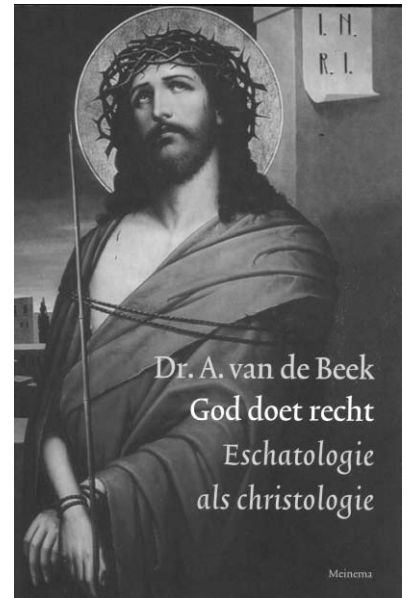
Voor Van de Beek is dan ook de centrale vraag van de eschatologie: komt God zelf om recht te doen? Mogen we uitzien naar een goddelijk ingrijpen waarbij eindelijk recht wordt gedaan?

Eschatologie is christologie

Van de Beek beseft hoezeer moderne mensen hun vragen hebben rond een eventueel Godsbestuur. Waar blijkt dat Hij ingrijpt? Waar zie je zijn verlossende daden? Het Oude Testament getuigt wel van die daden, maar zelfs de bevrijding van Israël uit Egypte is volgens Van de Beek niet ‘eenduidig’. Je kunt het ook als werk van mensen zien. Geen redelijk mens laat zich overtuigen dat God daarin aanwezig is. En dat geldt van heel de wereldgeschiedenis. *We ervaren* er niets van dat de Here God ingrijpt in de geschiedenis!

Maar dat gebrek aan daadwerkelijke ervaring heeft Israël juist gesterkt in eschatologische verwachting. Het belijdt Gods *trouw* aan zijn wereld en heeft daardoor geloofd dat Hij eens recht zal doen. In het hart van die verwachting staat het geloof in de *opstanding van de doden*. Die vloeit voort uit Gods trouw. Want als er geen lijfelijke verlossing is, dan laat God ons over aan ons lot.

De vraag van de eschatologie is: doet God recht? Op die vraag nu geeft het Nieuwe Testament antwoord. Want in *Jesus Christus* heeft God ingegrepen. Hij is Gods definitieve antwoord op het onrecht dat mensen anderen aandoen. Als we vragen: waar zie je dat God ingrijpt?, hebben we nog niet begrepen dat Goede Vrijdag de dag des Heren is, de dag van

Gods verschijnen in onze wereld. Het *theopaschitische* dat we al eerder in boeken van de professor signaleerden, komt ook hier naar voren, wanneer Van de Beek schrijft: ‘God *heeft* ingegrepen. Hij heeft het gedaan door naar Jeruzalem te gaan en zich daar te laten kruisigen’ (p. 135; vgl. p. 143: ‘God geeft zich aan het kruis’).

We moeten niet meer zeggen dat de dag des Heren komt. Die dag is op Gologota gekomen.

De aardse tijd is vol geworden. Wat rest, is geen tijd waarin nog iets gebeuren kan. We wachten enkel nog op het einde dat geen vervulling, maar ‘opruiming’ is (p. 111). Toen Jezus werd gekruisigd, is het koninkrijk gekomen. God is verschenen als Redder en Rechter! De wederkomst van Christus is geen aparte gebeurtenis. Gods definitieve komst op Goede Vrijdag krijgt slechts een ‘uitgestrektheid’ in de aardse geschiedenis, zoals alles zijn aardse uitgestrektheid heeft in de tijd.

De wederkomst ‘is dus de voltooiingsscene van de ene gebeurtenis van Gods optreden als koning om orde op zaken te stellen in de wereld en niet een afzonderlijke wederkomst als een nieuw eschatologisch gebeuren’ (p. 165). God is in Jezus verschenen, de vijanden zijn verslagen!

Boek van de maand

A.N. Hendriks

De vraag was: *waar* zie je God ingrijpen en als koning heersen? Van de Beek antwoordt: 'Dat is als Hij sterft te midden van zijn volk, als Hij sterft ter wille van zijn volk ...' (p. 162).

Gebeurt er nog wat?

Het is te waarderen dat Van de Beek de eschatologie laat wortelen in de christologie. Hij die komt met de wolken, is Degene die ze doorstoken hebben (Op. 1:7). De Zoon des mensen is Degene die wij verwachten (Mat. 24:42). Op Golgota is inderdaad de grote overwinning behaald (Kol. 2:15). Maar we kunnen toch niet zeggen dat je eerst daar echt ziet dat God ingrijpt en dat dit dan moderne mensen tot zwijgen zou brengen? Als Van de Beek de uittocht uit Egypte 'meerduldig' noemt, waarom zou dat dan ook niet gelden voor wat er op Golgota is gebeurd? Paulus had reeds te maken met Grieken voor wie een gekruisigde Messias een 'dwaasheid' was (1 Kor. 1:23). De eeuwen door is Jezus door velen gezien als een edel mens die slachtoffer werd van zijn eigen integriteit. Ik zie niet in hoe het kruis 'redelijke' mensen ervan kan overtuigen dat God inderdaad ingrijpt.

Het is en blijft mijns inziens een zaak van *geloof*. Dat geldt voor de uittocht uit Egypte, maar evenzeer voor wat er aan het kruis gebeurde. Het blijft voor 'wijzen en verstandigen' verborgen, maar het is voor hen aan wie de Zoon het wil openbaren (Mat. 11:25-27). Wie gelooft, ziet Gods ingrijpen en weet dat de overwinning is behaald.

Terecht vraagt Van de Beek alle aandacht voor die behaalde overwinning. Maar het gaat mij te ver om te zeggen dat er na Golgota niets meer gebeurt. Van de Beek redt dat door met een ingewikkelde beschouwing over 'Gods tijd' en 'de aardse tijd' te komen, maar erg overtuigend vond ik dat niet. Het gevolg van die beschouwing is dat Van de Beek er niet van wil weten dat de verhoogde Christus met ons meetrekt in de geschiedenis en ons ook met Zich meetrekt.

De auteur publiceerde al eerder een boek onder de prikkelende titel *Hier beneden is het niet*. De lijnen uit die eerdere publicatie worden nu krachtig doorgetrokken. Van de Beek concentreert alles in wat er aan het *kruis* is gebeurd. De tijd waarin wij leven, levert

niets meer op aan daden van God, aan recht doen zoals het Oude Testament dat bezingt en verkondigt. We mogen weten dat Golgota beslissend is geweest en dat dit eens – bij de wederkomst van Christus – zal blijken.

Het komt me voor dat Van de Beek hier te kort door de bocht gaat. Al staat het laatste oordeel nog uit, het boek Openbaring is er vol van hoezeer de Here God *in* onze geschiedenis bezig is als de God die met zijn oordelen komt over de boosheid van mensen. Zijn gerichtten gaan over de aarde. Johannes heeft ze aanschouwd. We mogen ze zien als voorboden van het grote eindgericht. Het is nog altijd waar wat Psalm 46 zegt: 'Komt, aanschouwt de werken des HEREN, die verwoestingen op aarde aanricht.' Die verwoestingen zeggen ons juist dat het de tijd is van 'het oordeel', het grote eindoordeel, dat begint 'bij het huis Gods' (1 Petr. 4:17).

Sinds Pinksteren leven wij 'in de laatste dagen'. Het staartje van de geschiedenis. Maar er *gebeurt* wel degelijk iets in die laatste dagen! De Here vervult: 'Ik zal wonderen geven in de hemel boven en tekenen op de aarde beneden: bloed, vuur en rookwalm' (Hand. 2:19).

Het werk van de Geest

Hoezeer de eschatologie wortelt in de christologie, ze gaat niet op in wat op Golgota is gebeurd. Want er is ook *het werk van de Heilige Geest* na Golgota en op grond van Golgota. Aan dat werk van de Geest doet Van de Beek mijns inziens tekort.

Dat blijkt sterk wanneer hij over het christelijk leven schrijft. Dat leven bestaat voor hem in de *afsterving van de oude mens*. Maar voor de opstanding van de nieuwe mens ruimt Van de Beek weinig plaats in. Ze 'kan hooguit als een moment doorbreken in onze werkelijkheid. ... Maar zodra we deze hier op aarde uitgestrektheid geven, komen we inderdaad in een geboren christendom terecht. ... Concrete zichtbaarheid is er alleen in de verheerlijkte schepping' (p. 229, 230).

Maar de Here Jezus had het toch over goede werken die door mensen *gezien* worden (Mat. 5:16) en noemde zijn leerlingen toch 'het licht der wereld' (Mat. 5:14)? Paulus spreekt over 'de vrucht van de Geest' (Gal. 5:22) die in het leven van Gods kinderen mag rijpen, en Petrus getuigt van een 'goede

wandel' en van 'goede werken' op grond waarvan heidenen God mogen verheerlijken (1 Petr. 2:12).

Zeker, Paulus zegt dat ons leven verborgen is met Christus in God (Kol. 3:3). Maar dat betekent niet dat het nieuwe leven enkel toekomstmuziek is (en geen 'uitgestrektheid' krijgt in de tijd). Want de apostel schrijft ook: 'Christus leeft in mij' (Gal. 2:20) en dat Christus 'gestalte' in ons mag krijgen (Gal. 4:19). Gelovigen veranderen naar het beeld van hun Heer (2 Kor. 3:18), doen de nieuwe mens aan (Ef. 4:24) en wandelen in een nieuw leven (Rom. 6:4).

Van de Beek honoreert dit alles te weinig wanneer hij stelt: 'De enige gestalte waarin God zichtbaar aanwezig is, is in die van de mens Jezus. Het is het koningschap van God dat heerst vanaf het hout. De afglans daarvan uit zich in verdrukkingen, in lijden, in het verliezen van het leven' (p. 262); Van de Beek noemt de gemeente 'een lijdende groep vreemdelingen'.

Er is ook het werk van *de Geest*! Er is ook de opstanding van de nieuwe mens! Het is te klein gedacht van het koninkrijk van God, als Van de Beek de gestalte daarvan in deze wereld alleen die van het *kruis* noemt en niet die van de opstanding. Paulus zegt nota bene dat het koninkrijk van God bestaat in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest (Rom. 15:17). Dat is toch wel wat anders dan alleen maar lijden en kruisdragen!

Bovendien: het werk van de Geest speelt bij het laatste oordeel een beslissende rol. Zonder *heiliging* zal niemand de Here zien (Heb. 12:14). We zullen naar onze werken geoordeeld worden (Op. 20:13). We zullen het bruiloftskleed moeten dragen (Mat. 22:12) dat de Heilige Geest ons geeft (vgl. Op. 19:8). God heeft onze goede werken voorbereid (Ef. 2:10), maar straks gaat het erom of we daar ook in hebben gewandeld.

Ook is in dit verband nog te wijzen op wat de Schrift zegt over het *loon* dat Gods trouwe kinderen zullen ontvangen (1 Kor. 3:14; Op. 22:12). De dag van Christus zal ook de dag zijn waarop de Here genadig het werk van zijn Geest in ons kroont.

Wie over eschatologie handelt, zal dit alles mee moeten nemen. Er *gebeurt* na Golgota meer dan Van de Beek voor waar houdt!

De realiteit van het laatste oordeel

Van de Beek heeft in zijn theologiseren altijd iets tegendraads. Dat maakt hem boeiend. Als de tendens is om het hiernumaals te zoeken, schrijft hij een boek dat stelt dat het juist hier beneden niet is. Wanneer de hel in de moderne theologie niet meer aan de orde is, komt Van de Beek krachtig op voor de realiteit van de eeuwige straf. Dat gebeurt in de studie die nu onze aandacht heeft.

De auteur wijst erop hoe achter dat negeren van de hel een *godsbeeld* steekt. God is de liefdevolle Vader die nooit definitief zal verwerpen. Het komt ten slotte met alle mensen wel goed. Voor zo'n alverzoening beroept men zich nogal eens op de kerkvader Origenes. Interessant is dat Van de Beek dat beroep ontmaskert. Origenes redeneert bepaald niet vanuit Gods liefde, maar meent dat God alle macht heeft en die macht ook altijd zal doorzetten.

God wil uiteindelijk alles en allen aan Zich onderwerpen. In de weg van straf en boete komt het ook voor notoire boosdoeners tot inkeer. En zo gaat uiteindelijk niemand voor eeuwig verloren. Origenes' 'alverzoening' heeft niets van doen met Gods liefde, maar alles met zijn schrikwekkende *almacht* die onze wil breekt totdat ze voor Hem buigt. Wie zich dus op Origenes beroept, moet wel weten wat hij doet!

Van de Beek rekent af met theologen die alleen maar het positieve van de christelijke toekomstverwachting benadrukken. Het laatste oordeel hoort bij die verwachting en we mogen de schriftplaatsen die daarover spreken, niet minimaliseren. Een theologie die serieus neemt wat de Bijbel zegt over gerechtigheid, geeft aan het laatste oordeel een centrale plaats. 'Als de geschiedenis onrechtvaardig is jegens mensen, dan zal God dat rechtzetten. Dan wordt die geschiedenis geoordeeld en veroordeeld' (p. 277).

We moeten niet schoorvoetend over dat oordeel spreken, maar van ganser harte, omdat we niet verdragen dat het onrecht zou winnen. De wraakpsalmen ontsieren de Bijbel niet, want het zijn liederen over de gerechtigheid van de God die de verdrukten recht doet. De beulen ontspringen de dans niet!

Er is een hel, een plaats van buitenste duisternis. Er zijn mensen die voor eeuwig verloren zullen gaan. Zonder

Laatste oordeel, een pagina uit de Haarlemse Bijbel

deze realiteit verdampt de hele eschatologie waarvan immers het hart is dat God recht doet.

Dankbaar noteer ik hoezeer Van de Beek tegen de trend van vandaag in, de realiteit van het laatste oordeel handhaaft en een beslissende plaats geeft in de christelijke toekomstverwachting, ook al heb ik hier en daar vragen bij wat hij schrijft, bijvoorbeeld over wat de Dordtse Leerregels zeggen over de verwerping.

Afronding

Het boek van professor Van de Beek is zeer inhoudrijk. Hij behandelt ook doop en avondmaal en ziet ze in eschatologisch licht. Ik moet veel laten rusten om deze recensie voor onze lezers verteerbaar te houden. Ik heb gepro-

beerd de kern te pakken en die kritisch te wegen. Ik hoop dat deze bespreking duidelijk maakt dat we hier met een belangrijke studie te maken hebben, die ons uitdaagt om serieus op de vragen die ook bij christenen vandaag leven, in te gaan en de Schrift opnieuw daarover te bevragen. In een wereld vol geweld en onrecht mag het een bemoediging zijn te weten dat de Here God eens alles recht zal zetten en zal tonen dat aan Hem de wraak is. Tegelijk is het heerlijk te geloven dat wie Christus' verschijning tegemoet kan gaan in de wetenschap dat zijn veroordeling gedragen is.

N.a.v. A. van de Beek, *God doet recht. Eschatologie als christologie*, Meinema, Zoetermeer, 2008, ISBN 978 90 211 4180 0. 444 pag., prijs € 35,-

De vlucht

Die Gij besloot te zoeken,
hij ontkomt u niet,
al kruipt hij in de hoeken
van moeite en verdriet.

Gij weet hem wel te vinden
in arbeids schuur,
waar hij zich als een linde-
blad drukt aan de muur.

En mocht hij zich verschuilen
in liefde en plicht,
een kever in rozentuilen
tussen schaduw en licht,

Gij schudt hem uit de bloemen
met tedere spot
tot hij U zal noemen:
mijn Heer en mijn God!

Willem de Mérode

Uit: *Verzamelde gedichten* 1987

Een eenvoudig vers.
Met een diepe betekenis.
Heerlijk voor Gods kinderen.
Hij weet ons te vinden.
Dat is zijn welbehagen.

Ook van hen die zijn weggelopen, geldt:
voor Hem kun je je niet verstoppen.
Maar laat je dan ook vinden.

Leren van Calvijns omgang met de Bijbel

Het is Calvinjaar in 2009. En kerkelijk Nederland zal het weten! En trouwens niet alleen kerkelijk Nederland. Boeken, artikelen, zelfs een glossy. De stroom publicaties over Calvin is groot, breed en begon al in 2008. Ik bedoel dat op geen enkele manier kritisch. Er is al een heel rijtje prachtige uitgaven losgekomen en het Calvinjaar is nog jong. En dat in een land dat al tientallen jaren zogenaamd bezig is zich los te worstelen uit de greep waarin het calvinisme Nederland lang gehouden heeft. Al is dat laatste een mythe. En al is te betwijfelen of die mythe zelfs met deze stroom boeken (die vaak uiterst kundig hardnekkige karikaturen van Calvin doorprikkelen) zal wegspoelen. Toch is het iets om verrast schik in te hebben, al die aandacht voor Calvin. Zeker wanneer op deze manier veel inzichten weer voor het voetlicht gehaald worden waarin Calvin nog altijd verdient leraar van de kerk te zijn.

Ook elke zichzelf enigszins respecterende kerkelijke periodiek produceert zijn Calvinseries of -nummers. Zo ook *Kontekstueel* van december 2008. Daar in o.a. een artikel van dr. W. de Greef, emeritus predikant (PKN) te Leusden. Een bekend Calvinkenner, met diverse publicaties op zijn naam over Calvijns omgang met de heilige Schrift. In het genoemde nummer vat hij dat mooi samen in een beknopt artikel (titel: 'Calvin en onze omgang met de Bijbel'). Met name wat betreft Calvijns omgang met het Oude Testament (dat was ook ooit het onderwerp van zijn proefschrift) en in verband daarmee Calvijns honoreren van de eenheid van de Schrift.

De Greef memoreert eerst Calvijns terughoudendheid in het schrijven over zichzelf en zijn bekering. In zijn psalmencommentaar vertelt Calvin iets over het plotselinge karakter daarvan. En hoe dat hem voorgoed een houding heeft gegeven van bereidheid om te luisteren naar wat de HERE hem in zijn Woord te zeggen heeft. De Greef schrijft vervolgens:

Johannes Calvin

Luisteren

Calvin noemt de Bijbel de school van de ware wijsheid. Zoals leerlingen op school alleen iets opsteken als ze openstaan voor wat ze daar horen, zo moeten wij in onze omgang met de Bijbel bereid zijn ons te laten onderrichten. Dat zal ons moeite kosten. We moeten onze trots, namelijk het besef het te weten, afleggen en ootmoedig en klein worden. We moeten ons leven lang leerlingen blijven. Calvin zegt van zichzelf ook dat hij een leerling is en dat ook moet blijven. De Bijbel hebben we nodig om ware wijsheid te leren. Het betreft wijsheid die uitgaat boven kennis die we op andere terreinen verwerven kunnen, omdat de Bijbel ons bepaalt bij de relatie tussen God en ons. In de kennis van de ware wijsheid vinden we tevens het echte leven. Voor onze omgang met de Bijbel is het belangrijk dat we verstaan dat God een God is die spreekt. Dat lijkt averechts te staan op de moderne opvatting, dat we in Bijbel te maken hebben met geschriften waarin mensen weergeven wat ze van God ervaren hebben. Het goddelijke en het menselijke aspect van de Bijbel moeten we echter niet tegen elkaar uitspelen.

Calvin benadrukt dat God op een bijzondere manier tot ons spreekt. Als Hij overeenkomstig zijn natuur zou spreken, begrijpen we niet wat Hij ons zeggen wil. Maar God legt zijn majesteit als het ware af en past zich in zijn spreken bij ons aan, zoals een voedster dat doet die met een klein kind anders praat dan met een volwassene. God spreekt op een menselijke manier tot ons. Hij maakt niet alleen gebruik van mensen, maar Hij past zich ook in wat Hij zegt bij ons aan, bijvoorbeeld als Hij zegt dat Hij berouw heeft.

Omdat God 'op menselijke wijze' tot ons spreekt, legt Calvin de Bijbel uit zoals hij te werk gegaan was bij het schrijven van zijn commentaar op een geschrift van de Romeinse wijsgeer Seneca. We kunnen daaruit leren dat we aandacht moeten hebben voor wat er staat, dat kennis van de oorspronkelijke talen, het Hebreeuws en het Grieks, niet gemist kan worden en dat de retorica goede diensten bewijst voor het begrijpen van wat de schrijver zeggen wil. Verder is, wat Calvijns exegetische methode betreft, belangrijk dat de teksten verstaan dienen te worden in het kader van hun historische context.

Oude én Nieuwe Testament

Calvin benadrukt de fundamentele betekenis van het Oude Testament. Hij wijst erop dat in het Nieuwe Testament met 'de Schriften' het Oude Testament bedoeld wordt. Het Oude Testament was toen de Bijbel, waarin alles te vinden was. Dat wil niet zeggen dat we het Nieuwe Testament niet nodig hebben. Calvin gebruikt voor het Nieuwe Testament vaak het woord 'Evangelie' om het bijzondere karakter van het Nieuwe Testament te benadrukken. Daarin wordt ons immers verkondigd dat de door God beloofde Messias gekomen is. Wat de taak van de Messias is, lezen we in het Oude Testament. Calvin had met fanatiekelingen te maken die het Oude Testament overbodig vonden, omdat de waarheid van de hemelse wijsheid ons door Christus en de apostelen geopenbaard is. Maar de evangelisten, zegt Calvin, waren helemaal niet van plan door hun geschrift

ten de Wet en de Profeten af te schaffen. Het is eerder zo dat zij Christus met de vinger aanwijzen en ons aansporen om van hem alles te verwachten wat hem in de Wet en de Profeten toegeschreven wordt. Daarom zal het lezen van het Evangelie pas dan nuttig zijn en vrucht dragen als we leren het Evangelie met de oude beloften te verbinden.

Als we tot ons door laten dringen wat Calvijn ons over de relatie van het Oude en het Nieuwe Testament zeggen wil, beseffen we des te meer dat het niet goed is het Nieuwe Testament als een zelfstandig boek te verspreiden. En een schriftlezing uit het Oude Testament mag in een kerkdienst toch ook niet ontbreken. En hoe staat het met de prediking uit het Oude Testament? Petrus schrijft immers dat de profeten met het oog op ons gesproken hebben (1 Petrus 1:12). Calvijn bracht dat in praktijk door op doordeweekse dagen in lectio continua uit het Oude Testament te preken. Tweehonderd preken over Deuteronomium bijvoorbeeld! In een van zijn preken wekt hij de gemeente op om thans, na de komst van Christus, het Oude Testament met aandacht te lezen in vergelijking met het Nieuwe Testament. Het Oude Testament bevestigt het Nieuwe Testament. Dat is van betekenis voor ons geloof.

Wat Calvijn over de relatie van het Oude en het Nieuwe Testament zegt, is eveneens van betekenis voor het verstaan van onszelf als kerk. We hebben als kerk geen zelfstandige positie, Gods omgang met Israël breidt zich na Jezus' hemelvaart en de uitstorting van de Heilige Geest uit naar de volkeren. Als christenen uit de heidenen mogen we met Israël deelhebben aan heil dat God beloofd heeft.

Calvijn kan zich, vanwege de bijzondere betekenis van Jezus Christus, buitengewoon kritisch over Joden uitlaten. Toch stemt hij met Paulus in dat God trouw is ten opzichte van Israël. Het houdt voor hem niet in dat Israël als volk en Kanaän als het beloofde land, een rol blijven spelen in Gods handelen. De Joden zijn en blijven echter wel de eerstgeborenen in het huisgezin van God.

Uitleg Oude Testament

In Calvijns uitleg van de Bijbel is duidelijk te merken dat het Oude Testament van grote betekenis is. Gods omgang met Abraham en Israël wordt serieus genomen. Gebeurt dat ook in ons verstaan van het Oude Testament?

In 1 Korintiërs 10:11 gebruikt Paulus voor wat Israël overkomen is het woord 'voorbeelden'. Wat er in Gods omgang met Israël gebeurde, werd door sommigen, zegt

Calvijn, slechts verslaan als beelden van wat later na de komst van Christus werkelijkheid zou worden. Calvijn bestrijdt die opvatting, omdat wat er destijds gebeurde, uitgehold werd tot een zinloos schouwspel. Dit is buitengewoon verderfelijke onzin, zegt hij, waarmee men de heilige vaders, en in nog veel grotere mate God gruwelijk onrecht aandoet. Israël, zegt hij, was op die manier beeld van de christelijke kerk, dat het zelf ook echt kerk was. Het houdt onder andere in dat Gods beloften aan Israël het evangelie zodanig afschaduwden dat ze ook het evangelie bevatten.

In het verleden heeft men Calvijn, wat zijn uitleg van het Oude Testament betreft, van 'judaisering' beschuldigd. Teksten die door christelijke exegeten rechtstreeks op Jezus Christus betrokken werden, dienden immers volgens hem in eerste instantie in de concrete, historische context verstaan te worden om ons niet tegenover de Joden belachelijk te maken (comm. Psalm 72). In onze tijd wordt Calvijns uitleg van het Oude Testament soms samengevat in de opmerking dat hij het Oude Testament geen zelfstandige plaats gaf, maar het nieuwtestamentisch heeft uitgelegd. Maar we kunnen er toch niet omheen, zoals Calvijn ook telkens laat zien, dat beide testamenteen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn? Hij laat zich in zijn uitleg van het Oude Testament leiden door verbindingslijnen die de Bijbel zelf aanreikt. Hierbij denk ik onder andere aan David die als koning beeld is van Jezus Christus, de Zoon van David, en aan de profeten die met het oog op ons gesproken hebben (1 Petr. 1:10-12). Calvijn benadrukt dat het in het Oude en het Nieuwe Testament over dezelfde God gaat, namelijk de God van Abraham die de God en Vader van Jezus Christus is. Dat kon Abraham niet weten, zoals het ons bekend gemaakt is. Wij kijken immers terug vanuit het Nieuwe Testament naar het Oude Testament. We hebben daarom ook meer zicht op Gods handelen in de geschiedenis. God blijft in zijn omgang met mensen dezelfde. Hij is de God van het verbond dat zijn fundament heeft in Jezus Christus. Hij is genadig en trouw. Het komt erop aan in vertrouwen op God en in gehoorzaamheid aan hem te leven, gericht op zijn toekomst.

Dat die toekomst de ganse schepping omvat, verkondigen de profeten in hun beloften. Calvijn verliest dat niet uit het oog. Dat merken we niet zozeer in de Institutie, maar wel in zijn uitleg van de profeten. Wat dat betreft wijs ik vooral op zijn uitleg van Jesaja. In het vernieuwende werk van Christus wordt de ganse schepping betrokken (zie bv. comm. Jes. 11:6-7; 65:17 en

25; 66:22). Jezus Christus brengt het herstel van alle dingen (comm. Hand 3:21). Het rijk van Christus omvat uiteindelijk ook de vernieuwing van hemel en aarde. Calvijn geeft hoog op van de betekenis van Jezus Christus. We moeten in de Bijbel Christus zoeken. Wat de uitleg van het Oude Testament betreft, houdt dat niet in dat we in elk bijbelgedeelte op een of andere manier Christus moeten vinden. In de meeste preken over het Oude Testament heeft Calvijn het nauwelijks over Jezus Christus. Dat geldt bijvoorbeeld zijn 22 preken over Psalm 119. Het accent valt op God als Vader en Redder die er in zijn liefde op uit is ons voor zich te winnen, opdat we echt leven. Het spreekt voor Calvijn vanzelf dat die God de God en Vader van Jezus Christus is.

Bijbels theoloog

Velen kennen Calvijn alleen vanwege de Institutie. Hij werd ook wel de man van één boek genoemd. De Institutie schreef Calvijn echter als een hulpmiddel voor het verstaan van de Bijbel. Het ene boek waar het Calvijn zelf om ging was de Bijbel. Wat heeft hij een tijd en een energie besteed aan de uitleg van de Bijbel.

Calvijn was geen dogmaticus, maar een bijbels theoloog die voortdurend bezig was de Bijbel uit te leggen. Hij schreef in 1539 in een brief aan Grynaeus, in verband met de publicatie van zijn commentaar op de Romeinenbrief, dat geen enkele exegeet van God de gave heeft ontvangen om in alle dingen een volmaakt inzicht te hebben. Hij voegt eraan toe dat dit ons bescheiden moet maken. Hij is zich dat ook steeds bewust als hij in zijn commentaren de Bijbel uitlegt. Hij vermeldt vaak de verklaring van andere exegeten, vrijwel altijd zonder hen bij name te noemen. Hij heeft het over Joodse exegeten en christelijke exegeten. Hij verantwoordt zijn uitleg van de teksten, maar geeft ook meer dan eens de ruimte voor een andere verklaring van de tekst.

Aan het slot van zijn artikel benadrukt De Greef heel terecht hoe sterk ook wij onze winst nog altijd kunnen doen met de manier waarop Calvijn met de ene Schrift leert om te gaan. Ook al lijkt me een iets genuanceerder oordeel mogelijk over de verspreiding van een los Nieuw Testament of de schriftlezingen in de eredienst. Maar wat De Greef benadrukt over het van Calvijn te leren grote belang van de goede aandacht voor het Oude Testament, juist ook in de erediensten, lijkt me heel terecht en actueel.

Prof. Maris in Canada

Prof. dr. J.W. Maris is ongeveer een jaar geleden met emeritaat gegaan als hoogleraar dogmatiek aan de TU te Apeldoorn. Toch heeft hij daarna nog een aantal maanden college gegeven. En wel in Hamilton aan het *Theological College*, waar de predikanten opgeleid worden voor onze zusterkerken in Canada (de Canadian Reformed Churches). In *De Wakker* (van 12 dec. 2008) vertelt hij over zijn ervaringen (titel: 'Een oec-aantje verderop'). Interessant. Een CGK-hoogleraar bij onze zusterkerken daar. Terwijl er tegelijkertijd aldaar een wat moeizame verhouding bestaat tussen die CRC en wat zusterkerken van de CGK zijn: de Free Reformed Churches of North America. Maris, zeer vertrouwd met de gevoeligheden tussen kerken hier, vertelt over zijn ervaringen met die van daar. Ik wil u zijn boeiende reiservaringen niet onthouden:

Wel een uitdaging – een semester colleges geven in Canada. Natuurlijk had ik in Apeldoorn royaal ervaring in dat werk gekregen, maar nu was het toch anders! Toen mij kort voor mijn afscheid in Apeldoorn gevraagd werd om in Hamilton een zieke collega voor ruim drie maanden te vervangen, had ik geen reden om dat niet te doen. Ik zag er een aanwijzing van de Here in, dat ik nu met wat ik geleerd had ook ergens anders dienstbaar kon zijn. Mijn vrouw en ik zijn in september blijmoedig op pad gegaan, en we kijken er intussen blijmoedig op terug.

Tussen twee kerken

Het College is dat van de Canadian Reformed Churches, zeg maar de vrijgemaakten van Canada. Ik mocht bijdragen aan de vorming van hun a.s. predikanten. Dat betekende niet dat ik ook kon voorgaan in hun kerkdiensten. Er is immers geen

'zusterkerkrelatie' tussen de CGK en deze Canadese kerken. Bij ons zouden hun predikanten ook niet gemakkelijk kunnen preken, tenzij via de 'u-bocht' van een gemeente met kanselruil met de GKv. In Canada zit er echter nog wel iets meer tussen. Wij hebben immers nauwe banden met de Free Reformed Churches of North America. Daar kon ik wel, en met vreugde, voorgaan in erediensten. Maar de contacten tussen beide kerkgemeenschappen in Canada (en de USA) liggen een stuk moeilijker dan in Nederland tussen GKv en CGK. Ik proefde nu al soms bij FRC-leden wat voorzichtige argwaan, dat ik daar zomaar les gaf in Hamilton. En in de Canadian Reformed Churches zijn evenzeer kritische vragen gesteld aan hun eigen curatorium: of dat wel kon, een niet-vrijgemaakte docent aan hun eigen opleiding.

Men was overigens voorzichtig genoeg te werk gegaan. Ik heb eerst een aantal bezorgde vragen van het curatorium beantwoord voor het allemaal kon doorgaan. En ook nog een keer mijn handtekening gezet onder de belijdenis – precies als in Apeldoorn.

Er zit dus wel wat tussen die kerken. Iemand die jaren aan gesprekken tussen CGK en GKv heeft meegedaan, is er niet verbaasd over. De situatie is goed te vergelijken met zoals het er in Nederland een kleine dertig jaar geleden uitzag. Waar mogelijk heb ik ervoor gepleit elkaar niet uit de weg te gaan. Hebben we ook daar niet de roeping om van elkaar te leren? Niet om net te doen of er geen verschil in prediking bestaat. Dat is er. Maar dat betekent niet dat we geen boodschap aan elkaar hebben!

Als de argwaan wegvalt

In mijn colleges en gesprekken met studenten ben ik vrijmoedig op zulke dingen ingegaan, en heb ik dankbaar geconstateerd dat er in een open houding geluisterd werd,

Prof. dr. J.W. Maris

zonder argwaan. Als je elkaar dichterbij komt, zoals nu kon, mag de argwaan vervallen! Dan worden de dingen makkelijker te bespreken. Als over en weer het besef is elkaar voor Gods aangezicht te ontmoeten, dan kan het licht van Woord en Geest over de ontmoetingen schijnen. Dat weten we natuurlijk wel vanuit de verschillen binnen de CGK. Zulke verschillen zijn er ook binnen het verband van onze zusterkerken, de FRC. Soms – net als naar ik vrees vaak bij ons – gaat het dan niet echt over de verhouding met de HERE, of over de inhoud van de prediking, maar over verschil in vormen. Kleding of woordgebruik doen soms de deur van een hart al dicht... Het leven in Canada was anders. Behalve kraaien, mussen en spreeuwen zijn bijna alle vogels anders. De vrachtauto's hebben (prachtige) lange neuzen. Het verkeer is minder nerveus, beleefder ook. De kleuren in de herfst zijn feller – schitterend. De afstanden zijn er groter. Maar het Woord is er hetzelfde. Heerlijk om dat te ontdekken. En te zien hoe wijd de gemeenschap der heiligen is. Maar je moet wel eens ergens doorheen kijken.

De kinderdoop, geen geïsoleerd onderdeel van de leer

In *De Waarheidsvriend* is ds. A.J. Mensink, hervormd predikant te Driessum, een artikelenserie begonnen over de kinderdoop. En dat tegen de achtergrond van de groeiende weerstand ertegen. Of van de neiging het onderscheid in opvatting tussen kinderdoop en 'geloofsdoop' te bagatelliseren tot twee variaties op één thema. In het tweede artikel van de reeks (titel: 'Deel van groter geheel', 15 januari 2009) vraagt hij er aandacht voor dat de opvatting van de doop naar zijn aard wat zegt over de bredere theologische opvattingen die aangehangen worden. Dat illustreert hij op verschillende manieren. In kort bestek geeft hij daarbij veel. Na in een inleiding als vraag te hebben geformuleerd of het al dan niet aanvaarden van de kinderdoop op zich staat of uiteindelijk op een verschillende theologie wijst, schrijft hij:

Op het eerste gezicht lijkt de onenigheid over de kinderdoop een op zichzelf staand thema te zijn. De discussie lijkt zich vooral toe te spitsen op de interpretatie van een aantal teksten in de Bijbel, zoals de zogenoemde huisteksten, en ontbreken van expliciete kinderdoopteksten en de bijbelse gegevens over de verhouding tussen (kinder)doop en besnijdenis. Hoewel je het over veel bijbelse onderwerpen eens kunt zijn, is de kinderdoop nu eenmaal een zaak waarbij je het niet met elkaar eens bent. Als een uitzondering op de regel.

*Het sympathieke van deze gedachte is dat je de verschillen niet op de spits hoeft te drijven en elkaar in de hoofdzaken van het geloof als broeders en zusters kunt erkennen en aanvaarden, zoals we dat bijvoorbeeld in politieke en maatschappelijke organisaties doen. Het pas verschenen boek van dr. B. Loonstra, *Het badwater en de kinderen*, gaat van dit standpunt uit. Dr. Loonstra zoekt, met behoud van de kinderdoop, diegenen vast te houden die anders over de doop denken. Wel pleit hij ervoor om het*

gesprek over de dieperliggende lijnen niet te ontwijken.

Geen zwerfkei

Tegelijkertijd moeten wij er de ogen niet voor sluiten dat in het belijden én afwijzen van de kinderdoop ook andere, fundamentele theologische thema's meespelen. De afwijzing van de kinderdoop staat zelden op zichzelf. Bij de wederdopers in de tijd van de Reformatie had het alleenrecht van de geloofsdoop alles te maken met de visie op heiliging en op de kerk (ecclesiologie). Bij J.C. Philpot spelen ongereformeerde (anderen spreken van hypergereformeerde) elementen mee op het terrein van het aanbod van genade en de oproep tot geloof. Bij verschillende evangelicale stromingen in later tijd gaat de afwijzing van de kinderdoop gepaard met een niet-gereformeerde kijk op erfzonde en vrije wil. Een discussie over de kinderdoop verbreedt zich daarom al snel tot een meningsverschil over het verbond, en de verhouding tussen verbond, verkiezing en wedergeboorte.

Naar mijn overtuiging is de kinderdoop daarom niet maar een zwerfkei tussen allerlei theologische thema's, maar een exponent van onze theologische grondstructuur.

Van de Beek

Een duidelijk voorbeeld in onze eigen tijd zijn de dogmatische studies van prof. dr. A. van de Beek. In zijn boek over de eschatologie (de leer van de laatste dingen) bespreekt hij uitvoerig de doop, en ook de kinderdoop. Hoewel hij de kinderdoop onderschrijft, heeft deze bij dr. Van de Beek een heel andere betekenis dan in onze gereformeerde belijdenis. En je begrijpt pas hoe hij op die andere betekenis gekomen is, als je zijn hele boek leest en (opnieuw) stuit op een van zijn theologische grondbeginselen, namelijk de theologie van de crisis, waarin helaas voor het verbond geen enkele plaats is. Van de Beek zou met zichzelf in tegenspraak komen als hij in zijn denken over de kinderdoop wél het verbond had betrokken! Wie zou willen zeggen: 'Zeg mij hoe je over de kinderdoop denkt, en ik zeg jou

hoe je denkt over de kerk, het verbond, over de rechtvaardiging van de goddeloze enzovoort', kan het dus ook omdraaien: 'Zeg mij hoe je over het verbond, de kerk, de rechtvaardiging van de goddeloze denkt, en ik zal jou zeggen hoe jij over de doop denkt.'

Kloof wordt groter

Het nadeel van deze gedachte is dat de kloof in een gesprek alleen maar groter wordt. Je trekt iemands gehele theologie in twijfel. Je stelt meteen alles ter discussie. Je plakt een 'geloofsdoper' meteen het etiket van remonstrant op. Blaas je daarmee de verschillen niet enorm op, ten koste van de overeenkomsten? Het valt me op dat het leggen van dit verband slecht valt bij degenen die menen de kinderdoop te moeten verwerpen. Ze ervaren dit als een oneerlijke en onzorgvuldige behandeling. Nu denk ik dat wij ons van de verbanden in ons belijden vaak niet (meer) bewust zijn. Het postmodernisme raakt ook de theologie: de tijd van de grote dogmatische concepten is voorbij, het theologiseren is fragmentarisch geworden. Dat betekent dat men op het ene punt soms heel reformatorisch kan denken, terwijl men op het andere punt strikt evangelisch denkt. Dat sluit elkaar tegenwoordig niet meer uit. Men kan daarom inderdaad op het punt van de kinderdoop dwalen, en over andere artikelen zuiver reformatorisch denken. Het zou me niet verbazen als het op deze wijze ook reeds het geval was bij Spurgeon, Bunyan en Russische baptisten. Maar een rode draad, een helder grondbeginsel ontbreekt. Het is veelzeggend dat in evangelische en pinksterkringen weinig alomvattende en samenhangende dogmatische werken worden geschreven. Afgezien van de vraag of zij dit

zouden willen, ben ik wel benieuwd of zij hiertoe in staat zouden zijn.

Verbondstheologie

De kinderdoop heeft in onze reformatorische belijdenisgeschriften en in onze liturgische formulieren alles te maken met het grondbeginsel van het verbond. Gereformeerde theologie is verbondstheologie. Daarmee bedoelen we dat God zijn heil als een radicale genade schenkt aan verloren mensen, zonder enige verdienste van ons. Hij handelt met zondaren in de weg van het verbond, waarbij Hij dus de Eerste is maar ook de Laatste. Het heil gaat van Hem uit, en ook wanneer het dwars door ons heen gaat, is dat het werk van Hem. Zelfs wanneer van ons een geloofsbeslissing vereist wordt om aan het beloofde heil deelachtig te worden, belijden wij daarin zijn volmaakte werk. Gods werk gaat altijd aan het onze vooraf en het gaat zelfs aan het onze voorbij. Hier raken wij aan het geheimenis van zijn verkiezende liefde, zijn verbondstrouw en zijn wederbarende genade. Het is met name in de kinderdoop dat al deze noties meeklinken. God zegt ons, uit eeuwige en vrije liefde, zijn onverdiende heil toe. Zijn jawoord wil de grond van ons leven en van ons behoud zijn. De kinderdoop leert ons dat het fundament van ons heil buiten onszelf ligt en dat wij nooit vastheid in onszelf mogen en kunnen zoeken, noch vinden. De kinderdoop onderstreept het genadekarakter van het heil. Zodra je dat loslaat, bijvoorbeeld door aan te nemen dat wij een vrije wil hebben, dan kun je vroeg of laat met de kinderdoop niet meer uit de voeten. Dan wordt de kinderdoop een struikelblok. Daarom pleit ik ervoor om gesprekken over

de kinderdoop in een breder verband te plaatsen. Om na te gaan of je wel op één lijn zit als het gaat om de fundamenteën van ons belijden. Dan kun je uiteindelijk met mensen als Bunyan toch uit de voeten, hoe jammer het ook blijft dat hij in zijn Christenreis de doop niet noemt. Maar dan kun je ook radicaal afstand moeten nemen van iemands gehele denken en, zonder hoogmoedig te willen oordelen, zeggen: u spreekt uit een andere geest.

Verbanden leggen

Mag ik hieruit een laatste les trekken? Het zou heel heilzaam kunnen zijn als wij in prediking en catechese en alle andere vormen van onderwijs de verbanden in ons geloof en belijden duidelijker maken. In leerdiensten over de Heidelbergse Catechismus (maar ook over de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels) kan steeds terugverwezen worden naar de grondgedachten van deze geschriften, naar de theologie ervan. Die winst doen we ook als predikanten regelmatig vervolgstof uit de Schrift preken. Dan wordt het verband in brieven als Romeinen en Galaten preek na preek zichtbaarder. Leent ook de klassieke bijbellezing (hier en daar nog in ere) zich niet bij uitstek voor een samenhangende bestudering van de Schriften? Niet om daarmee de hele openbaring in een verstandelijk systeem te persen. Maar wel om te laten zien dat onze God een God van orde is, en dat zijn heilsleer niet bestaat uit losse flarden maar uit een eenduidige en samenhangende boodschap, die klinkt als een klok.

Registers Nader Bekeken over alle jaargangen

Iedere jaargang van *Nader Bekeken* blijft toegankelijk doordat er in het januarinummer inhoudsopgaven en registers van de afgelopen jaargang worden opgenomen. Wat in alle vorige jaargangen verschenen is, blijft nog toegankelijk via een groot trefwoordenregister. Zo kunt u de onderwerpen waarover in de jaargangen 1-14 is geschreven, nog achterhalen. U vindt dat register op www.woordenwereld.nl onder Nader Bekeken. Een register met de trefwoorden van jaargang 15 kunt u daar nu ook vinden.

Vriendschappen van je kinderen

In de opvoedingsrubriek van het reformatorische familieblad *Terdege* (7 januari 2009) wordt aandacht gegeven aan het belang van vriendschappen voor je opgroeiende kinderen. En ook aan de vraag hoe je moet omgaan met situaties waarin die vriendschappen niet zo lukken of teleurstellingen opleveren of verkeerde vriendschappen lijken te zijn. Vanuit haar deskundigheid als maatschappelijk werkster bij Stichting Schuilplaats komt Marnella Vlasblom-Bulk aan het woord met antwoord op de vraag wat je als ouder kunt doen:

“Leer je kinderen wat vriendschap inhoudt: eerlijkheid, trouw, je inleven in de ander, respect voor de ander maar ook voor jezelf. Geef je kinderen de ruimte om sociale vaardigheden op te doen bij vrienden. Stimuleer ze daarin en stel je huis voor hen open.”

Wat moet je niet doen?

“Beoordeel een vriend of vriendin niet naar zijn buitenkant, wat in de vriendengroep juist wel gebeurt: als je de verkeerde schoenen draagt, val je er al buiten.”

Onder de aparte kop ‘Nooit een uitnodiging voor een feestje’ gaat ze vervolgens in op een aantal zorgelijke vriendschapsituaties:

Martin (15) rookt, want dat doen al zijn vrienden ook.

Doen: Kom met een goed verhaal waarom jij er moeite mee hebt. Stel grenzen (bijvoorbeeld: binnen niet roken) en wees je bewust van je voorbeeldfunctie. Ga in gesprek over het groepsgebeuren. Val je buiten de groep als je niet rookt? Ook in een groep mag je over en weer respect verwachten. Niet doen: Verwachten dat verbieden het gewenste resultaat oplevert. Pubers gaan vaak over grenzen heen om hun eigen identiteit op te bouwen.

Hanna (13) wordt bewust buiten de groep gesloten. Haar vroegere vriendin is hier de aanstichtster van.

Doen: De trouw is geschaad, maar je kunt hier weinig aan doen. Zeg duidelijk dat wat er gebeurt niet goed is. Als Hanna sterk genoeg is, kan ze het bespreken in het

groepje, niet met de aanstichtster. En dan niet met het doel om zich te richten tegen de aanstichtster, maar om van de ‘meelopers’ inleving te vragen in haar positie. Niet doen: Probeer niet Hanna weer bij de groep te krijgen. Ga het probleem niet zelf oplossen.

Johan (8) krijgt nooit een uitnodiging voor een feestje. Hij speelt wel met andere kinderen, maar echte vrienden heeft hij niet.

Doen: Stel je huis open voor leeftijdgenootjes. Stimuleer hem om anderen uit te nodigen en wacht niet passief af tot een ander zijn huis openstelt. Wees alert op mogelijke oorzaken: Past hij niet bij de groep, wordt hij gepest, heeft hij bindingsangst, mist hij sociale vaardigheden of is het toch gewoon een fase in zijn leven? Voor een groot deel onttrekt zich dit aan het gezichtsveld van de ouders. Een leerkracht kan hier wel mee aan de slag.

Niet doen: Als het kind er geen probleem mee heeft, maak er dan ook geen probleem van. Ga niet ‘leuren’ bij andere moeders.

Annelize (14) is zwak en loopt graag met zichzelf te koop. Haar moeder ziet haar als gemakkelijke prooi voor loverboys.

Doen: Spreek eerlijk en open met haar, ook over seksualiteit. Houd in gedachten dat ze in deze fase gevoelig is voor aandacht en bevestiging en gericht is op exclusieve

vriendschappen. Als je merkt dat ze kwetsbaar is, probeer haar dan sterk te maken. Vertel haar waar het in een echte vriendschap om gaat. Maak duidelijk dat het niet om uiterlijkheden gaat. Vertel haar welke indruk ze maakt als ze zich uitdagend kleedt. Stel hierin grenzen en motiveer deze. Wijs haar expliciet op de gevaren van loverboys door uit te leggen hoe ze een meisje verleiden met cadeaus en positieve aandacht en wat ze uiteindelijk met haar willen. Zeker bij dit onderwerp geldt: Je kunt dit alleen in afhankelijkheid van de Heere, Die deze dochter aan je gegeven heeft.

Niet doen: Je ogen voor de problemen sluiten en denken dat dit op reformatorische scholen niet gebeurt.

Cahier 79

Geef me maar een kus

Kleine handreiking voor een eenvoudig bijbelgebruik in het pastoraat

Ds. G. Zomer Jzn

Er is veel te doen in het pastoraat. En ook is er veel te doen over het pastoraat. Want wie is toch de pastor? De ambtsdrager? Of zijn wij in de gemeente elkaars herders? In de Bijbel zegt God, de HEER: Ik zal zelf naar mijn schapen omzien en zelf voor hen zorgen (Ez. 34:11). Laat daarom elke pastor op bezoek zijn bijbeltje bij zich hebben. Heb een luisterend oor en spreek het Woord van God. Dit boekje wil je daarbij helpen. Het reikt een aantal teksten aan voor gebruik in het pastoraat. Veel teksten worden kort uitgelegd. De pastor moet niet preken, maar God wil wel aan het woord komen.

Ook wordt er een aantal tips en aanwijzingen gegeven. En het boekje opent met enkele aanzetten om als herders in dienst van de grote Herder met elkaar over dit mooie werk in gesprek te komen.

Van de hand van Lenze L. Bouwers is een aantal fraai verwoorde en goed bruikbare gebeden opgenomen. En G. Slings verzorgde een hertaling van de oude Ziekentroost, die als bijlage is opgenomen. Hij schreef ook een interessante inleiding op dit geschrift dat vroeger graag werd gebruikt.

Bestellen: www.woordenwereld.nl of bel 050-3013636
Ook verkrijgbaar in de boekhandel

Speciale aanbieding: 4 Woord en Wereld cahiers voor € 7,50

Pakket 1

24	D. Deddens	Uit de diepten
52	P. Niemeijer	Bevrijd en teruggekeerd
54	L.W. de Graaff	Islam in het kort
55	J. Kamphuis	In de voetsporen van de gereformeerde kerken in de diaspora

Pakket 2

25	Huib Noordzij	Portret van de Reformatie
34	Huib Noordzij	Gereformeerd of protestants
53	P. Niemeijer	Bewaard en voortgegaan
58	G.J. van Middelkoop	Gegrepen en gedreven

Pakket 3

4	H.J.J. Feenstra	Was Abraham gereformeerd?
30	H.J. Room, P.L. Voorberg	De zondag
49	J. Kamphuis	In de voetsporen van de hugenoten
59	H. Walinga	Liturgie, vorm op zondag, voorbeeld in de week

Bestellen: www.woordenwereld.nl of bel 050-3013636